

Збірник наукових праць
Випуск 8
УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Хмельницький, 2017

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Випуск 8

Хмельницький - 2017

3 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2017. – Вип. 8. – 84 с.

У збірнику наукових праць «Українська мова і нація» вміщено тези, статті науковців, в яких розкрито широке коло мовних проблем: цивілізаційно-культурний розвиток України в контексті сучасних глобалізаційних процесів; українська мова в сучасному інформаційному просторі; нормативно-правові документи щодо мовної політики в Україні на сучасному етапі; державна мовна політика в галузі освіти України; мовне середовище учнівської та студентської молоді: виклики сучасності та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення сучасної мовної ситуації в Україні: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП (головний редактор); **Парандій В. О.**, кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового коледжу МАУП; **Діденко З. О.**, голова Хмельницького міського Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта»; **Дубініна К. А.**, кандидат філологічних наук; **Кабачинська С. І.**, заслужений журналіст України; **Костенко Д. В.**, доктор філософії в галузі державного управління; **Кульбовський М. М.**, письменник, журналіст, член НСЖУ, МСПУ, міської спілки «Поділля», лауреат премії ім. Т. Шевченка; **Матвійук К. І.**, голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини, дисидент; **Мельник Р. М.**, кандидат філологічних наук, доцент; **Микитишин В. О.** – кандидат історичних наук; **Никитюк С. І.**, філолог; **Савчук Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Трембіцький А. М.**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; **Олійник В. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальна за випуск).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Рева Л. Г., кандидат філологічних наук, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, член Національної Спілки краєзнавців України.

Петрушенко О. О., кандидат філологічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
(протокол № 7 від 31 серпня 2017 р.)

© Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління
персоналом, 2017

ЗМІСТ

Білий Л. Г. ВСТУПНЕ СЛОВО.....	6
Гноянюк Г. М., Поморова Н. А. МОВА І НАЦІЯ.....	8
Дельфарт В. М., Гула Л. І. НАЗВИ СТРАВ У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.....	11
Дубініна К. А. ІСТОРИЧНЕ ТЛО СОЦІАЛЬНОЇ ДРАМИ «СМЕРЧ» П. ВОЙЧИШЕНА-ЛУГІВСЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИТОНЧЕНОЇ САТИРИ.....	14
Калинюк Н. В. ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ.....	18
Королевська О. Д. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ.....	26
Микитишин В. О. МОВА І НАЦІЯ.....	28
Никитюк С. І. УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	36
Олійник В. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ....	41
Парандій В. О. МОВА ЯК НАЦІОНАЛЬНА ОЗНАКА І СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ...	44

Петрушенко О. О. КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ.....	46
Пухтяр Р. С., Гула Л. І. ТАРАС ШЕВЧЕНКО – ВЗІРЕЦЬ НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	54
Романюк М. М., Поморова Н. А. МОВА –ДУША І ГОРДИСТЬ НАЦІЇ.....	56
Трембіцький А. М. МОВА – ЦЕ ДУША КОЖНОГО НАРОДУ.....	59
Федорчук В. В. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	65
Шанюк М., Королевська О. Д. ТАРАС ШЕВЧЕНКО В МОЄМУ ЖИТТІ.....	71
Шушкова О. А., Гула Л. І. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ.....	73
Яруш Ю. С., Гула Л. І. АКТУАЛЬНІСТЬ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....	75
Рибчинська О. В. ЧАС – ВІЙНА.....	77
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	80

ПЕРЕДМОВА

*«... І доки бринітиме Рідная Мова
У творчій розвої та в силі,
Ростиме нам доля, трава мов шовкова,
Мов наші пісні орлокрилі!»
І. Огієнко*

З мови починається сама держава. У мові – важлива суть існування держави, її сила і могутність.

У системі державних пріоритетів мовна політика посідає чільне місце, оскільки її стратегічним завданням, поряд з гарантуванням мовних прав людини, є утвердження суспільної злагоди і політичної стабільності, забезпечення єдності держави і зміцнення української державності.

Мова – явище суспільне. Для кожного народу рідна мова найдорожча. Творячи свою духовну культуру, він великою мірою самовиражається в мові. Рідна мова допомагає відчувати місце своєї культури в загальнолюдській світовій культурі.

У народі побуває вислів: «Рідна мова – це характер народу». В ній відбито його національні звичаї, побут нахили. Мова – це ще й історія народу. Від найдавніших часів наші предки залишили в мові свої глибокі сліди. У мові відбивається і пам'ять народу, бо майбутнє виростає з минулого. Нам – українцям – потрібно плекати кожне слово рідної мови, передане нам у спадок від наших пращурів. Потрібно вивчати, розвивати, берегти свою мову, бо без неї народ перестає бути самостійним, незалежним і багатим.

Отже, ми повинні відроджувати рідну мову з розумом, повагою, відроджувати українську культуру, не поспіхом та законами, а серцем і бажанням людей.

Вашій увазі пропонуються наукові статті сучасних українських науковців, зокрема істориків, філологів, культурологів, юристів, психологів та ін., в яких розкриваються різні погляди на актуальні мовні проблеми.

Висловлюємо щиру вдячність усім небайдужим українцям, яких турбує доля сучасної української мови, і які прагнуть долучитися до її розвитку і сприяти її поширенню та процвітанню.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Л. Г. Білий,
*директор Хмельницького інституту МАУП,
кандидат педагогічних наук, доцент*

«Мова – душа кожної національності,
Її святощі, її найцінніший скарб.
В мові наша стара й нова культура,
Ознака нашого національного визнання...»
(І. Огієнко)

Мова є суспільним явищем і вона перебуває в тісному зв'язку з суспільством. Саме мова створюється і розвивається суспільством і без мови не було б суспільства.

Українська мова є ключовим фактором національного державотворення, провідним чинником консолідації України.

Для кожної людини її рідна мова – найкраща, бо саме за її допомогою вона вчилася пізнавати навколишній світ, вона супроводжує усі найдорожчі спогади, усі найважливіші події в житті. Недарма найскладніше в чужій країні пристосуватися до іноземної мови, і в будь-якому разі людина сумує за рідним словом. Вивчаючи рідну мову, людина одночасно засвоює поняття, якими користується її інтелект. Як член спільноти вона формує своє інтелектуальне бачення світу не на основі самостійного опрацювання своїх переживань, а в рамках закріпленого в поняттях мови досвіду її мовних предків.

Мова для кожного народу стає ніби другою природою, що оточує його, живе з ним всюди і завжди. Без неї, як і без сонця, повітря, рослин, людина не може існувати. Як великим нещастям обертається нищення природи, так і боляче б'є по народові зречення рідної мови чи навіть неповага до неї, що є рівноцінним неповазі до батька й матері.

Досвід людства упродовж тисячоліть переконливо доводить, що занепад мови – це зникнення нації. Якщо ж мова стає необхідною і вживається насамперед національною елітою – сильною і високорозвиненою стає нація і держава.

Українська мова, яку визнає за рідну переважна більшість населення України, має стати повноцінним засобом українського

світотворення, знаряддям консолідації української етнічної нації (українців України і світу) та української політичної нації (громадян України), визначальною етнічною основою якої є українська етнічна нація.

Українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися державою. Мовна політика як одна із складових частин державної має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, їх подальшого розвитку та взаємодії.

Українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

Українська мова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного і культурного спадку українського народу. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігаються історична пам'ять і досвід нації, глибинні витоки її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції і узвичаєння, звичаї і навички, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними цеглинами будівлі національної ідентичності.

Саме мовна культура є надійною опорою у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованості діяльного, справжнього патріотизму. Культура мови передбачає вироблення етичних норм міжнаціонального спілкування, які характеризують загальну культуру нашого сучасника.

Отже, українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору.

Г. М. Гноянко,
студентка
Науковий керівник: Н. А. Поморова,
викладач
(м. Хмельницький)

МОВА І НАЦІЯ

Нація – це найвища форма організації суспільства, яку дотепер виробило людство на шляху поступу. Саме в нації, передусім державній, створюються умови для повного розкриття життєвих сил і можливостей окремої людини.

Нація, як і будь-яка інша спільнота людей, не може ні сформуватись, ні існувати без спілкування її членів, без збереження ними історичної пам'яті, надбань духовності, самоусвідомлення, без ідентифікації – відчуття приналежності до цієї спільноти. Універсальним засобом здійснення всього цього є мова. Вона забезпечує єдність, функціонування і розвиток національного організму в просторовому та часовому вимірах.

Мова – це «спосіб комунікації людей з людьми», і чим більше людина знає мов, тим більше стає можливостей для всебічного спілкування. Але зводити функцію мови лише до мовлення, комунікації – означає не розуміння ще чогось іншого, що містить у собі мова – самої її суті та природи. І. Франко чітко відзначає, що це «щось інше» є моральна, психологічна, художньо-естетична, Етногенетична визначеність мови, яка пов'язується з генезисом людини, народу загалом. Народ на кожному кроці стихійно зустрічається з цими елементами як такими, що заховані в його антропологічній сутності, але ще не вивчені. А втім, саме ці проблеми ігноруються, відсуваються, не зважуються, а сама людська душа тяжко це переживає, локалізується, і все це позначається на житті та здоров'ї не просто окремих людей, а й цілого народу, його мови та культури, на деформації людського ества [3].

Силу мови дуже добре розуміли всі загарбники, які толочили українську землю і поневолювали окремими частинами український народ.

Мовні проблеми є актуальними в будь-якому суспільстві. Особливо гостро вони відчуються в поліетнічних утвореннях, де переплітаються з економічними, соціально-політичними,

національними, релігійно-конфесійними інтересами націй, народностей, племен.

XIX–XX століття – епоха великого пробудження і самоусвідомлення народів. Новітня історія свідчить, що фундаментальні, доленосні проблеми свободи, незалежності, суверенітету, прав людини не можуть бути вирішені без уладнання мовних питань. Мало того – саме з боротьби за мову здебільшого починається боротьба народів за свої права.

Ось уже два століття ведеться свідомо боротьба за мову в Україні. Протягом цих сімдесяти трьох тисяч днів мало коли світило лагідне сонце і йшли благодатні дощі над нашою мовною нивою. Не завжди було на ній багато трудівників, а ті, що були, не завжди працювали ревно. Не дивина, що густо поросла вона бур'янами, що не всі її ділянки зеленіють, що чималими місцями вона не тільки витоптана, але й заасфальтована.

Чого тільки не застосовували губителі нашої мови! І офіційно забороняли (укази Петра I, Валувський циркуляр, Емський указ, політика міжвоєнної Польщі), і оголошували неіснуючою чи придуманою німцями, і вважали діалектом російської чи, відповідно, польської мови, і тримали в мовних гетто, і оцінювали як «хлопську», «колхозну» чи навіть «курдупельну», і підлаштовували її під іншу мову з метою прискорення їх злиття в ім'я світлого майбутнього всього людства, і прославляли її «небувалий розквіт» завдяки дружнім впливам, – а вона таки живе. «Не вмирає душа наша!» Не вмирає. Тому що не в той бік дмуть вітри історії, не туди спрямована дія об'єктивних законів розвитку людства. Поступ суспільства забезпечується всебічним розвитком його членів, поступ людства – розвитком націй і народностей.

Однак суспільні закони діють не самі собою, а через вчинки людей. Майбутнє належить тим, хто здатний усвідомити об'єктивний хід історії й організувати відповідно до нього свою діяльність. Це стосується як окремих людей чи їх груп, так і націй у цілому.

Боротьба за українську мову, що останніми роками набула масового характеру й одержала організаційне оформлення у вигляді Товариства української мови ім. Т. Шевченка (ТУМ) «Просвіта», породжена не тільки дією внутрішніх, національних процесів, а є виявом загальносвітових тенденцій.

До праці на ниві рідної мови приступили сотні тисяч людей, згуртованих ідеєю національного відродження. Однак, попри все

бажання прислужитися справі української мови, не кожен знає, де і як докласти своїх зусиль. Свідома боротьба, цілеспрямована праця потребують знань, які були б надійним фундаментом для цієї діяльності і живили віру в її доцільність.

Загально відомо, що мова народу, його духовність, культура та національне єство органічно поєднуються, становлячи сутнісну цілість в реаліях історичного життя. Не може бути такого явища в житті даного народу, щоб національна сутність як генетичний феномен передавалася іншою мовою за умови наявності його рідної мови. Якими б досконалими не були переклади, скажімо, художньої літератури, все ж рідною мовою ці твори звучать найкраще, найпоетичніше, найжиттєве. Лише вона єдино здатна передати ментальність цього народу. І якщо виникає таке протиприродне намагання анексіоніста так чи інакше анігілювати даний народ, то, як свідчить історія, він здійснює цей процес насамперед через ігнорування, зневажання, придушення духовності цього народу, його культури і національної сутності, національної свідомості та історичної пам'яті, а найголовнішим чинником у цьому злочинному діянні стає знищення рідної мови і нав'язування мови загарбника, а разом з його мовою і його культури, усього духовного національного надбання. Цим способом анігілюється, нищиться даний народ як етнос, залишаючись фізичною масою, тобто біомасою, здатною до адаптації в духовно-національному масиві поневолювача [1].

Нищення народу починається із знищення його історичної пам'яті, його національної культури, національної свідомості, національної мови, а далі цей багатоплановий процес може завершуватися національною екстермінацією, геноцидом, лінгвоцитом. Головна увага зосереджується на нищенні мови – лінгвоцитів, бо мова є генетичною підвалиною національної ідентичності народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Глібчук Б. Джерело існування нації / Б. Глібчук // Гуцул. край. – 2010. – 19 лют. – С. 2.
2. Жулинський М. Українська мова – дзеркало своєрідності народу / М. Жулинський // Уряд. кур'єр. – 2008. – 16 лют. – С. 8.
3. Сідько Н. Українська мова: джерело нації і державності / Н. Сідько // Вісник Книжкової палати. – 2005. – № 10. – С. 55.

В. М. Дельфарт,
студент
Науковий керівник: Л. І. Гула,
викладач
(м. Хмельницький)

НАЗВИ СТРАВ У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Незважаючи на поширену думку про те, що Тарас Шевченко не був гурманом, він любив смачно поїсти. Про це можуть сказати його твори, де не раз вказувались страви, які полюблив поет, що ми спробуємо довести далі.

Як відомо, Тарас Шевченко народився в багатодітній кріпацькій сім'ї, де часто не вистачало навіть хліба. До того ж, в 9 років він став сиротою і з того часу навіть спільний сімейний обід став лише спогадом. Взагалі дитинство і студентські роки письменника були пов'язані з постійним недоїданням.

Н. Савичев, який зустрічався з поетом, писав у своїх спогадах про те, що Шевченко розповідав про своє життя в Петербурзі. Це було «перебивання з хліба на квас». Там йому доводилось лише згадувати смак його улюбленої страви (борщ пісний з карасями), який залишився найкращим гастрономічним спогадом дитинства і про яку він часто згадував пізніше. За спогадами О. Афанасьєва-Чужбинського, «любив він простоту сімейного побуту», а ще дуже любив поет відпочити після обіду «за добрим звичаєм предків!», як він сам писав у «Щоденнику». Стефанія Крапівіна теж згадує борщ, як улюблену страву Тараса Шевченка: «Улюбленою його їжею був справжній український борщ, затертий пшонцем і затовчений старим салом, вареники з сиром з грубої гречаної муки та такі ж самі галушки». Але від двох останніх страв у нього з'явилась надзвичайно болісна печія, від якої він лікувався пшоном, випиваючи перед тим горілки («бо нічим не виб'єш клина, як клином!»). З фруктів надавав перевагу він кавунам і «ягоді сливі». Любив Шевченко й овочі: часник, цибулю, огірки (свіжі й солоні), а особливо молоду редьку. Крім того він намагався дитримуватися православних традицій предків.

Також знався поет і на рибних стравах. «Лящі дніпрові», «карасі сушені» або «засмажені зі сметаною», судак і щука, «міцно

приправлені перцем», «астраханська тарань» згадуються в його творах, листах та «Щоденнику».

Неможливо перерахувати всі страви, що згадує Тарас Шевченко у своїх творах: *устриці, кав'яр (ікра), крес-салат, спаржа, духм'яний «огурешник», смажена качка з яблуками, гуска смажена з капустою, порося фаршироване «з бабою», пиріжки з цибулею та грибами («просто геніальні!»), кулічі (що їх так «геніально» готують польки), котлети, баранина, «кебаб», кренделі, бублики, смажена індичка, курчата, вестфальська ковбаса (особливо з гірчицею), «бефстек», ростбіф (особливо той, що готував слуга Карла Брюллова – Лук'ян і який художники називали «лук'янівський ростбіф»)*, холодна телятина і, звичайно ж, сало та домашня ковбаса.

Взагалі, обід в колі друзів та гарне товариство високо цінувалися Шевченком, про що згадується в його «Щоденнику»: *«О третій годині зібралися на обід... За обідом було і шумно, і весело, і витончено, тому що компанія була одностайна, проста і у високому ступені благородна».*

Любив Шевченко вареники та пельмені. В листі до Я. Кухаренка він писав: *«Як будете ви мені розказувати про вареники та проче, то я вас так вилаю, як батька рідного не лаяв. Бо проклятуца ота страва, що ви розказували, неділь зо три снилась. Тільки що очі заплющу, вареник так, так тобі і лізе в очі...».*

Крім всього, любив Тарас Шевченко пригощати дітей солодощами. Про це є його запис в «Щоденнику»: *«Я вийшов на бульвар. Серед іншої публіки я зустрів на бульварі дітей – три дівчинки та хлопчика. Гарнесенькі і жваві діти. Їх одяг здався мені і дивний, і мізерний. На дівчатках були якісь коротесенькі легенькі діряві мантильки дворянсько-німецького крою, рученята голі, ноги майже босі. На хлопчику вовняний сірий бриль з пером, така сама, що й на дівчатках, мантилька, а черевики ще гірші. Взагалі вони мені здались подібні до трупи дітей-комедіантів. Я дійшов з ними до цукерні, купив їм за коповика солодких пиріжків і познайомився. Зовуть їх: Катя (найжвавіша), Надя й Дуня, а хлопчика – Саня. Вони – діти якогось Арбенева, театрального музики. Отже, я не дуже помилився. Прощаючись, вони запросили мене до себе в гостину, і я, звичайно, обіцяв прийти».* До нашого часу старожили зберігають перекази про «дитячий бенкет», який влаштував поет під час свого перебування в Києві влітку 1859 року.

Захоплювався Тарас Григорович і кавою, коли навчався в Академії мистецтв. Кава згадується в повістях «Музикант», «Близнюки». Цінність чаю Тарас оцінив, перебуваючи в засланні, де через погану воду у нього часто відбувалися розлади травлення. *«Справді, чай з лимоном – це була велика розкіш»* («Щоденник»).

Таким чином, я обґрунтував те, що згадки різноманітних українських страв в творах і листах поета не були рідкістю. Частіше всього згадувались ті страви, які любив сам Тарас і ті, які можуть розповісти про особливості харчування українців в ті часи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Савичев М. Ф. Спогади про Т. Г. Шевченка / Т. Г. Савичев // К. : Дніпро, 1982. – 360 с.
2. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : У 6-ти т. – Т. 5 : Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь южнорусский». Записи народної творчості. – 496 с.

К. А. Дубініна,
кандидат філологічних наук
(м. Хмельницький)

ІСТОРИЧНЕ ТЛО СОЦІАЛЬНОЇ ДРАМИ «СМЕРЧ» П. ВОЙЧИШЕНА-ЛУГІВСЬКОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ВИТОНЧЕНОЇ САТИРИ

*У кожного дурня вистачає причин для смутку,
і тільки мудрець розриває сміхом завісу буття
(Ісаак Бабель)*

Перед кожним українцем, котрий цікавиться історією, а надто історією рідної країни та вивчає для того більше ніж науково-популярні джерела: листи, документи, щоденники, нотатники, життєписи і «зерцало» історії – художню літературу, виникає чимало актуальних питань...

То чим же є історія ХХ ст. для очевидців та творців становлення незалежності України?

Чим є історія ХХ ст. для дітей уже незалежної України?

Для перших – пам'ять, для других – лише історія. І та пам'ять, то важкий камінь, який все тягне за собою наша давня-молода країна. Допоки не випишеться чорним друком на білих аркушах біль людей, які пережили Радянщину та всі її химерні запровадження, доти цей тягар мордуватиме «колективне несвідоме» українця. Та в чому звільнення: усповідницьких психологічно-терапевтичних пробах пера, а чи у просвітницькій долі письменників? Відповідь звичайна і предковична – знання історії веде до засвоєння духовного досвіду, до розуміння сучасного життя, як результату пережитих тисячоліть, століть та десятиліть. Завдання письменника – перетворити історію в незабутній досвід для кожного покоління нації, бо це дарує чи не єдину можливість будувати нове і, нарешті, справжнє здорове суспільство, яке знає, пам'ятає і не стане на тіж іржаві граблі пораненої історії, яке неодмінно зруйнує Сізіфів комплекс в українській свідомості. Саме таку просвітительську місію несе в уми українців подільський драматург П.Войчишен-Лугівський.

Тематика драматургії крутиться навколо проблем духовності комуністичного періоду української минулого. Здавалося б, настільки розкритої теми годі й шукати, проте годі шукати й її остаточного,

всеосяжного розкриття. Тож у творців художнього слова ще багато кропіткої праці попереду.

П. Войчишен-Лугівський присвячує цій темі цілі цикли драматичних творів. Дуже показовим тлом суспільних відносин того часу є драматичний роман «Смерч» [1, с. 2]. Хоча цілком виправдано його можна назвати циклом драматичних етюдів, які поступово переходять в цілісну картину духовного смерчу суспільства (нації) протягом періоду: розкуркулення, початок Першої світової війни та визволення від німецької окупації після Другої світової війни. Звичайно дуже сміливо і по-новаторському твердити, що цей твір має ознаки роману [2, с. 592], хоча проступають деякі дійові особи від початку твору і до його кінця, та певного чіткого динамічного зв'язку в розвитку та розкритті образів дійових осіб не прослідковується. Це радше замальовки з життя людей, які переживали одночасно і особисту трагедію життя: арешти, конфіскацію, смерть рідних, голод та національну трагедію, що прогресувала в занепад духовності, розчарування, зраду загальнолюдських ідеалів добра. Тож окремого дослідження заслуговує жанрова специфіка творів П. Войчишена-Лугівського, і зокрема, його авторське визначення власного жанру, адже тут відчувається віяння нового погляду на роман як жанр.

І знову повертаючись до назви драматичного твору «Смерч», оскільки саме назва містить усю ту глибину підтексту, яку заклав драматург у свій твір. Довго можна припускати і дошукуватися філософського підґрунтя назви твору, але зважаючи на контекст суспільної драми метафоричність назви цілком виправдана: тоталітарна система разом із роками напрацьованого кров'ю і потом хоч якогось майна, змітала з лиця землі духовність, чуйність та людність. І як показує історія людства в скрутні часи боротьби і пригнічення прав людини, завжди страждають найкращі представники суспільства, гинуть ті десять відсотків людства, які завжди є основою існування саме Суспільства, а не безладної маси. І як же ж довго треба чекати відродження цієї основи, щоб потім знову налагодити людяність серед людей. В цьому контексті неможливо не пригадати слова кардинала Любомира Гузара, який часто в інтерв'ю наголошував, що найважливіше в житті – це стати Людиною, залишитися Людиною і знайти серед людей Людей.

Так і у творі «Смерч» автор показав незламність і гідність цих людей, які, слід додати, не вигадані особи, а реальні люди, що жили з надією, що їхні духовні ідеали зуміють врятувати громаду і той

невеличкий світ в якому вони жили. Зрозуміло, що деякі імена реальних людей залишилися незмінні автором, а деякі зазнали змін, проте, за словами автора, прототипність збережена. І такими духовними лицарями [3, с. 146] тієї доби постали: Комнацький Людвіг Станіславович – сільський поміщик, землевласник, Балайчук Карпо – сільський коваль, Листковий Петро Дмитрович – голова правління колгоспу ім. Леніна, Павлина Степанівна Листкова, Василь Листковий, Лезнюк Федір Захарович – робітник Проскурівської цукроварні, Крук Максим (Войціхов Максим Никифорович) – дільничний представник райвиконкому, Меланка – сирота і поводитир німої жінки, Тодос – селянин та ін. Кожен з них не схожий на іншого, вони не вироблені під одну ідеальну модель, але кожен з цих лицарів духу відстоював добро в силу свого досвіду, діяльності і розуміння.

П. Войчишен-Лугівський показав і іншу категорію людей, які стали руйнівниками свого ж світу, вони власними діями: зрадою, страхом і прагненням вигоди по цеглині розібрали храм своєї нації, та так, що наслідки тих дій ще й досі відлунюють гіркотою нелюбові до власне українського та національного. Огидою переповнюється душа читаючи про такі «звитяги», та водночас жалістю, бо неосвіченість, духовна темрява призвела до породження «продуктів» виродження нації. Хоча, сьгоднішній час війни, створив іншу націю, повернув гордість і готовність боротися за майбутнє своїх дітей, держави і народу, та якою ж ціною?

Звичайно, історично та культурно невідповідному читачеві досить важко збагнути глибину проблематики, та відчуті хоча б дух тієї важкої епохи, це вже щось вагоме. Саме тому просто неможливо обійти увагою сатиричні епізоди в творі, які неймовірно захоплюють. Саме вони пожвавлюють духовний соцреалізм закутого суспільства, надають творам легкості, змушуючи сягати глибини драматичної колізії. Тож треба визнати, що сатира, то той риторичний прийом, який майстерно застосовує автор для якомога ефективнішого за ангажування читача до читання та розуміння. Очевидно, що без сарказму неможливо описуватитрагічну дійсність більшовицького, комуністичного, радянського періоду Української історії. Абсурдність запроваджень і причин розкуркулень, П'ятирічок й інших безглуздостей чітко проступає крізь текст. Проте незважаючи на присутність гумору і сатири в творі, автор нею не зловживав і не відійшов від трагічних колізій у творі, залишивши глибину драматизму. Твір залишає враження недовершеності, проте це можна

сприймати і як літературний прийом, а також і як цілком виправдану реалію, оскільки назва останнього драматичного епізоду: «Пам'яті сліди» свідчить про руїну, в якій опинилася Радянська Україна, а в подальшому і Пострадянська, яка змушена була по шматках вибирувати залишки культури, гідності, людськості і робити спробу відтворювати себе саму. Тож недовершеність, це те від чого страждає наше суспільство зараз, але яке з великим натхненням відтворює свою давню націю.

П. Войчишен-Лугівський дивлячись у вікно історії власного краю намагається навчити українців гідності, гордості і лицарського духу, що надзвичайно актуально в час в який український народ змушений вкотре переживати руйнівну силу війни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Войчишен П. І. Смерч. – Хмельницький: Вид. ФОП Цюпак А.А., 2014. – 216 с.

2. Літературний словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с. (Notabene).

3. Дубініна К. А. Критерії світського авторитету у полемічній літературі (анонімна «Пересторога», «Апокрисис» Христофора Філарета, «Антиграфи» Мелетія Смотрицького) / Дубініна Катерина // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст. / Відп. ред. В.А. Зарва. – К.: «Освіта України», 2008. – Вип. XVI: Лінгвістика і літературознавство. – С. 146-150.

4. Всемирная энциклопедия: Философия / [главн. науч. ред. и сост. А. А. Гришанов]. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.

Н. В. Калинюк,
кандидат філологічних наук
(м. Хмельницький)

ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

Постановка проблеми. Існування поетичного образу, а також семантична динаміка поетичної номінації пов'язані передусім із текстовим функціонуванням таких засобів, як *метафора*, *метонімія*, *епітет*, *порівняння*, *перифраз*, *персоніфікація*, *гіпербола* і т. ін. Вони ефективно забезпечують методологію художнього висловлення, яка докорінно відрізняється від автології [6, с. 178], й об'єднуються родовим поняттям *тропи*. За визначенням лінгвістичного термінологічного словника, це «мовний механізм уподібнення одного явища (поняття) іншому, перенесення найменування або видозміна значення». Саме завдяки цим механізмам відбувається розвиток семантичної структури слова, його трансформація в поетичний образ.

Домінантним, найуживанішим різновидом тропів як механізму реалізації образності поетичної мови сучасні дослідники одностайно називають *метафору* – вона «полягає в перенесенні ознак з одного предмета, явища на другий на підставі подібності». Цю особливість уперше виокремив ще в античній теорії поезики Аристотель, пов'язавши механізм мовного оформлення метафори із властивістю людського мислення порівнювати предмети, явища на основі спільної для них ознаки: «метафори, очевидно, будуть і порівняннями, а порівняння, позбувшись слова («як»), – метафорами» [2, с. 180].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження метафори як продуктивного засобу поетичного образотворення – один із найдавніших напрямків лінгвостилістики, який не втрачає своєї актуальності й нині. Про це, зокрема, свідчить постійна увага дослідників до різних аспектів природи, організації, типології, класифікації, функціонально-семантичного, експресивного, аксологічного навантаження метафор у поетичному дискурсі на різних його хронологічних зрізах (П. Рікер, М. Блек, Н.Д. Арутюнова, А.А. Уфимцева, Н.А. Кожевникова, М.Х. Коцюбинська,

М.М. Пилинський, Л.О. Пустовіт, Л.А. Лисиченко, О.О. Тараненко, В.С. Калашник, Л.В. Кравець, О.М. Тищенко).

Мета нашої розвідки полягає у дослідженні типології художніх образів у контексті сучасних лінгвостилістичних методик дослідження поетичного тексту.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

1) розглянути та узагальнити теоретичні основи вивчення процесів виникнення метафоричних значень;

2) визначити найтиповіші та найуживаніші метафоричні перенесення у художній мові;

3) окреслити три основні принципи класифікації епітетних конструкцій.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні основи вивчення процесів виникнення метафоричних значень було закладено в класичних працях О.О. Потебні. Розвиваючи їх положення, сучасні дослідники виокремлюють кілька найтиповіших та найуживаніших у художній мові метафоричних перенесень:

– істота – неістота (принцип антропо // зоо // морфізації): *горло річки, руки дерев, подих степів, в'язи годинників, очі електрички, різьки стрілок, душа пісні, долоні ночі*;

– істота – істота (з тварини, птаха і т. ін. на людину і навпаки – *хитрий лис, полохливий засць, ротата ворона*);

– неістота – неістота. Перенесення цього типу найрізноманітніші, їх семантичні напрямки практично необмежені, проте до найчастотніших, найбільш продуктивних із погляду образотворення на сучасному етапі розвитку національної поетичної мови варто зарахувати такі:

а) неістота – психічний/емоційний стан людини: *кратер смутку, маска байдужості, вікна туги, полин печалі, веселка кохання*;

б) неістота – явище природи: *маховики зірок, пісня вітру, струни дощу*;

в) неістота – просторове поняття, об'єкти рельєфу: *емаль Дніпра, шатро небес, оксамит небес, крила будови*;

г) явища природи – часові поняття (*ріка часу, пісок хвилин, водограй років, вітер часу, солончаки століть, стебло годин* тощо).

Крім того, метафоричні перенесення можуть відбуватися на основі подібності за формою (*грона хмар, стріли тополь, вулкани лип*), розміром, кількістю (*океан кохання, повінь почуттів*), кольором (*золота жирандоль осені, півнеба захід і золото червоне*), певними

зовнішніми чи внутрішньопсихологічними властивостями (*бетон кривди, снігопад пелюсток, плац багряного листя*).

Отже, спостерігаємо тяглість започаткованого ще в працях античних філософів трактування метафори: «Переносне слово (метафора) – це невластиве ім'я, перенесене з роду на вид, чи з виду на рід, чи з виду на вид, або ж за аналогією» [2, с. 669]. Його сучасну термінологічну універсалізацію, лінгвістичну кодифікацію констатує енциклопедія «Українська мова»: «Метафора – це семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [11, с. 350].

Теза про те, що «у метафоричних словосполученнях відбуваються семантичні процеси «розмивання» номінативного значення слова через семантико-формальний зв'язок його з іншими словами» [7, с. 154], не означає хаосу у формуванні поетичних образів, зокрема метафор. Обов'язковою «умовою» для реалізації метафоричного перенесення є наявність спільної ознаки між зіставляваними поняттями. Процес метафоризації відбувається за певними законами і має регулярні вияви. Він упорядковується внутрішньою логікою розвитку поетичної мови. Зокрема, В.С. Калашник на підставі вивчення процесів текстового фразеотворення в сучасній українській поезії стверджує, що найважливіша і найбільш дієва умова для оформлення поетичного образу – це «наявність контексту, в якому здійснюється порушення нормативних лексичних зв'язків метафоричного слова з іншими словами» [5, с. 33].

Метафору, реалізовану за рахунок okazіональних словосполучень, що є наслідком «сумісності, сполучуваності лексем (без зміни їхнього значення) в результаті okazіонального збільшення ... їхньої валентності» [12, с. 148], кваліфікують як *індивідуально-авторську*. Образи цього типу виникають на базі семантичних потенцій слова, які дозволяють встановлювати між двома (або більше) словами змістовий зв'язок, що відображає неявні, приховані зв'язки предметів або явищ у світі денотатів. Отже, неологізація лексичних зв'язків – один із мовних механізмів народження індивідуально-авторської метафори, яка відрізняється від загальномовної або ж традиційно-поетичної одноразовістю свого вживання і відповідно поодиноким зіставленням різних понять у їхньому складі; належністю

до певного індивідуального стилю, тоді як традиційні метафоричні сполучення характеризують мову поезії загалом. Крім того, індивідуально-авторські метафоричні сполуки «відзначаються суб'єктивністю вибору асоціацій, активізацією потенційних можливостей семантичного розвитку слова», тобто їхня роль у динамізації семантики слова як одиниці поетичної мови незаперечна. Характерною особливістю індивідуально-авторських метафор визнається те, що вони завжди створюються ситуативно, для конкретної мовленнєвої ситуації. Можливості їхнього створення невичерпні, оскільки зумовлені необмеженістю виявлення подібності порівнюваних ознак предметів, дій, станів і т. ін.

Трактування метафори як образу, в межах якого порушуються характерні для узуальної мовної практики норми лексичної валентності слова, має своєрідне продовження в розробленій зарубіжними лінгвістами тезі *семантичного напруження* (М. Блек). Так, М. Блек доводить, що ступінь відмінності зіставляваних у межах метафори понять зумовлює міру семантичного напруження між ними. Це водночас пов'язано з перспективою декодування метафори: що напруженіший поетичний образ, то більше мовно-ментальних зусиль має докласти реципієнт, щоб адекватно встановити, реконструювати ознаку, за якою відбулося метафоричне зближення.

Метафора не тільки порушує традиційну таксономію предметів, але й генерує з «руїн буквального значення» змістову інновацію – основу метафоричного слова, виразу [9, с. 420]. На підставі встановлюваних у межах метафори новітніх аномальних взаємозв'язків між елементами вербалізується новий, незвичний ракурс світовідображення, який розкриває індивідуальну сутність предмета, процесу, явища тощо: «Метафора відкидає належність об'єкта до того класу, у який він насправді входить, і стверджує залучення його до категорії, у яку він не може бути віднесеним на раціональній основі» [3, с. 17]. Із цим пов'язаний аспект оцінності поетичної, образної метафори, яка не лише зосереджує на собі увагу читача як засіб образного зображення й художнього пізнання, але й збуджує почуття, які потім скеровують його когнітивні зусилля. У такому розумінні метафору можна назвати опорною точкою змістової структури тексту, оскільки вона не тільки дає образну (вторинну) назву предметові, процесові, явищу і т. ін., але й слугує засобом концентрації уваги на ньому і водночас засобом створення естетичного ефекту мови, її емоційно-експресивного у вираженні.

Одним з основних тропів, функціонально-семантичне навантаження якого визначається його здатністю увиразнювати «характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища, а потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом», є *епітет*. Проблема його лінгвостилістичного аналізу пов'язана з тим, що не всі дослідники одностайно зараховують його до корпусу тропів як самодостатній засіб забезпечення образності й експресивної та естетичної виразності поетичної мови. Самостійний тропеїчний статус епітета визнають В.В. Топоров, С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько, Л.О. Пустовіт, В.С. Калашник, Г.М. Сюта, С.П.Бибик, В.А. Буда та ін. Так, на думку укладачів «Словника епітетів української мови», «у широкому розумінні епітет – це будь-яке означення, що вживається для вирізнення предмета думки, для називання ознаки – чи то постійної, узвичаєної, що часто повторюється і відома мовцям, чи то особливої, оригінальної, яку помітив тільки автор, яка пов'язана з конкретним текстом, з індивідуальним авторським стилем» [10, с. 3].

Загалом визначають три основні принципи класифікації епітетних конструкцій: *семантичний, структурний та принцип закріпленості / незакріпленості в мові*.

В українському мовознавстві питання структури, семантики та функціонального навантаження порівнянь на матеріалі художньої мови вивчали В.С. Ващенко, І.Є. Грицютенко, Н.М. Сологуб, Є.І. Павленко, В.А. Буда, Л.В. Голоюх та ін. Таку посилену увагу до механізмів оформлення, семантичного наповнення та функціонування порівнянь можна пояснити тим, що саме цей різновид тропів вважають первинним етапом оформлення інших різновидів вторинних номінацій і забезпечення образності мови загалом. Він слугує одним із способів пізнання світу, «який полягає у виявленні зовнішніх і внутрішніх зв'язків між предметами і явищами» [4, с. 1]. Адже практично цілковита необмеженість діапазону зіставляваних понять (предмет і явище, живе й неживе, фізичне й психічне, якість і кількість, а також на ґрунті подібності форми і кольору, форми та дії і т. ін.) істотно розширює оціннісно-виражальний потенціал слова, уможлиблює зближення найбільш віддалених і семантично неконтактних в узусі понять, а отже, детермінує семантичний розвиток задіяних у цьому процесі слів та образів. Крім того, дослідження порівнянь на матеріалі різножанрових і різночасових художніх текстів переконливо засвідчило перспективність й

актуальність таких студій, оскільки «на кожному етапі наукового пізнання порівняння з'являються нові аспекти» [4, с. 3], дають повніше уявлення про типи формально-граматичної організації порівняльних структур, динаміку оновлення їх образно-виражального та експресивно-оцінного змісту, активізацію текстових функцій.

Типологічна парадигма образотвірних засобів української поетичної мови містить і такий різновид метафори, як *метафора-перифраз*. Якщо власне метафора виникає тоді, коли певні диференційні ознаки прямого значення або безпосередньо становлять зміст метафоричного значення, або породжують асоціації, що зумовлюють його зміст, то при оформленні *метафор-перифразів* ознаки прямого значення слугують основою для називання цим словом або словосполученням іншого предмета, пряма назва якого в тексті відсутня.

У сучасній метафорології перифраз зараховують до засобів вторинної номінації (В.Н. Телія, Н.М. Сологуб, О.А. Копусь та ін.). Пор.: «Перифраз – це слова, словосполучення, а то й цілі речення, які називають уже назване. Це вид вторинної номінації». Дослідники не проводять чіткої межі між перифразами та іншими тропеїчними засобами непрямого вираження думки, наприклад, метафорою. Відповідні погляди концептуалізовано в енциклопедичному визначенні, де вказано, що перифрази – це «слова, усталені словосполучення (зрідка – речення), що є образно-переносними й описовими найменуваннями предметів, явищ, істот, осіб тощо; один з видів тропів ... Перифрази мають метафоричний, рідше – метонімічний характер і несуть в собі певну оцінку, зокрема емоційну, викликану евфемістичними причинами, необхідністю уникнути тавтології» [8, с. 492].

Отже, важливим моментом у розумінні стилістичної природи перифразів, їхнього образотвірного, а також текстотвірного потенціалу є їх відмежування від інших тропеїчних засобів, передусім – метафори. Так, на думку Н.М. Сологуб, метафори належать до рівня поезії художнього твору, а перифрази – це специфічне явище лексико-фразеологічної системи мови. При цьому серед мовленнєвих перифразів дослідниця виокремлює контекстуально-ситуативні та індивідуально-авторські, а за видами лексичних значень виокремлює такі типи: а) перифрази, що складаються зі слів із прямим номінативним значенням; б) перифрази, що складаються зі слів із прямим і переносним значенням; в) перифрази із непрямим значенням

сполучуваних слів з образним значенням. Серед загальномовних перифразів виділяє описові (логічні) та образні.

Висновки. Отже, поетична мова – це специфічний різновид мовно-мисленнєвої діяльності, у якому відбувається естетизація одиниць загальноновживаної мови, формування традиційного поетичного словника, здійснюються семантичні образотвірні процеси, встановлюється нова (оказіональна або регулярна), не показова для узуальної мовної практики лексична й асоціативна валентність, що стимулює творення художнього образу, реалізується тенденція до творення авторських неологізмів, використання характерних емоційно-експресивних словотвірних моделей тощо. Визначальними ознаками поетичної мови, які категоризують ці процеси, є *образність* та *естетичність*.

Засвідчена інтенсифікація уваги до питань лінгвопоетики актуалізувала потребу випрацювання нових методів, методик роботи з віршовим матеріалом, формування нових концепцій та вироблення скоординованого з ним новітнього терміноапарату. Це зумовило синхронну розбудову лінгвопоетичної метамовної парадигми численними співвідносними з базовим поняттям *образ* (*наскрізний образ, домінантний образ, постійний образ, лейтмотивний образ, образ-мотив* тощо) і усталеними у мові української лінгвостилістики поняттями *метафора, метонімія, епітет, перифраз, символ*, новітніми термінопозначеннями *концепт, етносимвол, мовно-естетичний знак національної культури*. Попри виразні сфери їх поняттєвого перетину, кожен із них покриває певний сегмент метамовних потреб і тому заслуговує на відмежування від інших.

Отже, теоретико-практичні засади вивчення поетичної мови, *образності* й *естетичності* як її категорійних ознак, а також лінгвопоетичної сутності *образу* в контексті сучасної лінгвістичної парадигми належать до активно досліджуваних, проте поки що не повноаспектно з'ясованих, а тому актуальних проблем сучасної української лінгвостилістики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сирко І. М. Символіка в українській народній баладі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.М. Сирко. – К., 2002. – 206 с.

2. Сирко І. М. Усталені епітетні сполучення із символом «земля»: (на матеріалі укр. нар. балад) / І.М. Сирко // Вісн. Луган. пед ун-ту ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2003. – Вип. 3. – С. 100-104.

3. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т.4. / Аристотель ; ред. и вступ. ст. А.И. Доватур, Ф.Х. Кессиди ; примеч. В.В. Бибикина и др. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.

4. Гак В. Г. Семантическая структура слова : психолингв. аспект / В.Г. Гак. – М. : Наука, 1971. – 202 с.

5. Жоль К. К. Мысль. Слово. Метафора : пробл. семантики в философ. освещении / К. К. Жоль. – К. : Наук. думка, 1984. – 304 с.

6. Калинюк Н. В. Семантичний розвиток образу *пісок* в українській поетичній мові / Н.В. Калинюк // Культура слова. – К., 2006. – Вип. 66/67. – С. 52-56.

7. Потебня А. А. Теоритическая поэтика / А.А. Потебня; сост., вступ. ст. и коммент. А.Б. Муратова. – М. : Высшая школа, 1990. – 342, [2] с. : портр.

8. Радзієвська Т. В. Ціннісні орієнтації у семантиці мовних одиниць / Т.В. Радзієвська // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С. 14-19.

9. Рахилина Е. В. О тенденциях в развитии когнитивной семантики / Е.В. Рахилина // Известия РАН. – М., 2000. – Т. 59, № 3. – С. 3–15. – (Сер. литературы и языка).

10. Словник епітетів української мови / [за ред. С.Я. Єрмоленко]. – К. : Довіра, 1998. – 431 с.

11. Тараненко О. О. Метафора / О.О. Тараненко // Укр. мова : енциклопедія / редкол. : В.М. Русанівський, О.О. Тараненко – 2-е вид., випр. і доп. – К., 2004. – С. 334-337.

12. Ханпира Э. Окказиональные элементы в современной речи / Э. Ханпира // Стилистические исследования : (на материале современ. рус. яз.). – М., 1972. – С. 245-317.

О. Д. Королевська,
викладач
(м. Хмельницький)

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Мова – це невичерпна духовна скарбниця, в яку народ безперервно вносить свій досвід, всю гаму свого розуму і почуття [1, с. 46].

Рідною мовою належить уважати мову своєї нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхніми духовними надбаннями [2, с. 62].

Рідна мова відчиняє двері у простір інших наук, тобто є засобом пізнання усіх дисциплін. Вона має свої закони, причому знання цих законів потрібні не окремій категорії працівників, а всім людям.

Випускник навчального закладу має ретельно використовувати відповідно до потреб комунікації мовні засоби, орієнтуватися в мовленнєвому процесі, не відчувати мовленнєвого дискомфорту [3, с. 331].

На жаль, студенти не володіють українською літературою мовою належним чином, не знають її норм, не вміють нею правильно користуватись і, отже, не завжди можуть правильно сформулювати думку як в усній, так і в письмовій формі.

При навчанні студентів української мови, в будь-якому вузі, а отже, і в економічному, проблема мовної культури є головною, оскільки культура мови безпосередньо пов'язана із загальною культурою людини. Не може бути висококультурної людини з низькою культурною мови.

Володіння культурою мови – це, насамперед, уміння використовувати мовні засоби залежно від сфери, мети, ситуації спілкування, це грамотність, належна мовна культура, культура професійної мови, яка забезпечує мовну компетентність фахівця у його професійній діяльності [3, с. 62]. Робота над культурою мови студентів повинна проводитись з урахуванням двох аспектів: піднесення загальноосвітньої культури майбутніх працівників і піднесення їх фахової мовної культури.

Студенти мають досконало володіти державною мовою та високою культурою спілкування на різних рівнях, у різних сферах.

Мовна культура є надійною опорою у вихованні справжнього патріотизму.

Виразне виховне спрямування мають тематичні виховні заходи до знаменних дат, а саме: 9 листопада – Дня української писемності й української мови; 21 лютого – Дня рідної мови; 24 травня – Дня слов'янської писемності.

Необхідно використовувати вірші, висловлювання українських письменників, учених та українські прислів'я, приказки про мову, щоб показати її красу, силу слова, закликати наших вихованців любити і поважати рідну мову, оволодівати її невичерпним багатством, дбати про її чистоту і розвиток. Велике значення відіграють заняття чи бесіди, що пов'язані з життям і творчістю українських письменників, мовознавців, зустрічі з поетами, літературознавцями, залучення студентів до активної участі у заходах.

Слід наголосити на тому, що виховувати культуру мовлення студентів необхідно постійно: звертати увагу на дотримання студентами мовних правил, наголошування слів, вибір синонімів, побудову речень; тактовно виправляти їх мовленнєві помилки.

Отже, викладачі-філологи свою роботу мають спрямовувати на підготовку духовно багатих спеціалістів, з високим рівнем мовної і загальної культури. Нехай сучасна молодь засвоїть всі норми спілкування літературною мовою, оскільки молодь – це майбутнє країни, її надія. А такої мови, як наша, більше нема на Землі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуць М. Українська мова на порозі третього тисячоліття / М. Гуць // Дивослово. – 1999. – № 2.

2. Радевич-Винницький І., Іванишин В. Мова і нація / І. Радевич-Винницький, В. Іванишин. – Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2003.

3. Ткач Л. М., Рибалко І. В. Культура мови як важливий чинник підготовки фахівців-документознавців / Л. М. Ткач, І. В. Рибалко // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2010. – Вип. 9.

В. О. Микитишин,
кандидат історичних наук
(м. Львів)

МОВА І НАЦІЯ

У статті розкрито значення мови у формуванні нації, її свідомості, історії, культури.

Ключові слова: рідна мова, нація, державотворення, націєтворення, захист мови.

*«Людина без рідної мови –
Людина без душі»
Іван Огієнко (Митрополит Іларіон)*

«Спочатку було Слово» – записав Св. Євангелист (Іван, 1:1). Від мови починається народ, бо не виник би окремий народ, не створивши окремої мови як вияву етнічної реальності. Формування етнічних відмін людей відбувається одночасно з формуванням систем знаків комунікації – їхніх мов. Народ, етнос як суб'єкт культури й історії – це передусім мовна спільнота. З часом вона або розчиняється в іншій спільноті чи спільнотах, або формується в націю, що прагне до цілісності, завершеної власною державністю.

Нація-держава прагне жити щасливо і вічно, залишаючись сама собою, тобто зберігаючи свою культуру й мову. В цьому втілюється прагнення до вічності, яке живе в кожній людині, в родині і роді.

Народи, як і окремі люди, мають свій характер, а значить, і свою долю. Одні пішли далеко вперед, збагативши людство своїми досягненнями в культурі й цивілізації, про інших мало що відомо світові; одні розбудували потужні імперії, інші ніколи не мали власної держави і завжди були підневільними, не знаючи свободи і не відчувши повноти життя. Одні над усе цінують свою національну належність і національну гідність, інші соромляться своєї національності, зневажають свою мову і своє походження.

Проте етнічно-політична мозаїка світу постійно змінюється; одні народи вмирають, не доживши до національної зрілості, інші сходять з кону історії, витративши свої сили на досягнення облудних цілей, ще інші на наших очах формуються в нові нації, набираючи

розмаху в історичній ході. Йде інтенсивна державна розбудова націй – політична структура світу чимраз більше наближається до його етнічного поділу. Світ від багатонаціональних імперій переходить до національних держав як форми організаційного пристосування суспільства до породжених науково-технічним і культурним прогресом потреб людини і нації. Коефіцієнт корисної дії цієї форми державності на сучасному етапі розвитку людства виявляється вищим.

У нації не відібрати майбутнє, як, до речі, і минуле, якщо не знищити її мову. Бо мова є тим річищем, яким історія народу пливе в з минулого в майбутнє. Коли річище зруйнувати, історія «розпливається», а народ увіллється в чуже річище, стане частиною іншого народу.

З мов почалося формування нових європейських націй у середньовіччі. З мов почалося пробудження націй у XIX столітті. Мови були останніми цитаделями національного духу в псевдоінтернаціональній російсько-комуністичній імперії. Боротьба за мови не вщухає і сьогодні у світі, бо це боротьба за право бути самим собою, боротьба за існування.

Жорж Помпиду якось сказав, що мовна проблема є найскладнішою з усіх політичних проблем. Ілюстрацією до цих слів президента Франції може служити і сьогоднішня мовна ситуація в Україні.

Рідна є та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі і пристосована саме до його умов існування, до його менталітету, до його способу думання. Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ.

Рідна мова – це мова предків і рідної землі.

Якщо народ втрачає свою мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом з ними і їхні культури, звичаї? Хоч генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах.

Українська нація збереглася, бо зберегла свою мову. Ті, хто відступився від української мови, перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, які розбудовували Польщу, це Гоголь, Чехов, Короленко, Мечников, які стали представниками російської культури й науки. Таких прикладів, на жаль, є багато.

Національна мова з'являється не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують її, розвивають, збагачують, удосконалюють, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Мова – продукт тривалого історичного розвитку народу. Українська мова як така розвивалася не одне тисячоліття.

Ще 1910 р. Сергій Єфремов писав: «І тільки один лишився нашому народові скарб од далеких прадідів. Цей скарб єдиний – то рідна мова й рідне письменство тою мовою писане; обоє – як вираз його духової істоти, як символ його опрічності національної і як знаряддя самосвідомості, як пам'ятка од минулого і надія на прийдущі часи».

І це гідне подиву. Мусимо дійти висновку: не маючи своєї держави, українці дивним чином зуміли в ХІХ – на початку ХХ ст. створити її мовно-культурні підвалини, хоч традиційно формування національної мови і культури відбувається вже при наявності національної держави і національного книгодрукування, за умов сприяння держави, а не жорстокого переслідування чужою імперією.

Більше це переслідування стосується земель Наддніпрянщини. Трохи легше було в Австро-Угорській імперії – у Галичині, на Буковині. Тут значну роль у збереженні української мови відіграла греко-католицька церква.

Хоч безпосередньо творцями українського дива були українські інтелігенти, справжніми «винуватцями» його є їхні діди – з українського селянства і духовенства. Згадаємо; «Про те, що діялось на Україні 1768 р., розказую так, як чув от старих людей; надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого... Дід мій, нехай здоров буде, коли зачина розказувати....» – з передмови (щоправда, «По мові – передмова») Тараса Шевченка до «Гайдамаків». Вони, діди, були носіями і вихователями народного, свого – і мови, і співів, і мислення.

Вже в середині ХІХ СТ., особливо після виходу 1840 р. Шевченкового «Кобзаря», який сам-один давав українцям перепустку в світову літературу, зусиллями подвижників з українського духовенства і національно свідомої інтелігенції при підтримці національно свідомих підприємців і висококультурних поміщиків-меценатів починається мовне відродження. У 60-х роках минулого століття в Петербурзі, Львові, Москві, Києві, Харкові видаються

українські підручники, популярні книжечки; художня література – в невеличких брошурах – «метеликах» – для українських селян.

Тож не дивно, що із відродженням української державності, на другий рік існування УНР, була створена Всеукраїнська Академія наук і розпочалася робота по впорядкуванню у першу чергу тих галузей української мови, які не могли розвиватися або ж їх розвиток гальмувався через «недержавність».

Почате УНР було продовжено в середині 20-х років у зв'язку з політикою «українізації», що проводилась в УРСР. Для частини політиків, що були ініціаторами українізації, сенс її був суто прагматичний: українське селянство в ході індустріалізації перейде у місто, тож найлегше управляти ним тому, хто прийде як «свій», звертаючись їхньою мовою. Мова народу розглядалася як знаряддя комуністичного будівництва.

Національну державу створює морально зрілий народ – волею свого національного духу для забезпечення високих прагнень саморозвитку. Національний дух формується в серці й виявляється в рідній мові. «Національний дух є джерелом права і вищим законодавцем» (П. Юркевич). У національній державі воля громади – джерело влади, і така держава пройнята духом людяності й патріотизму.

В українському суспільстві, як і в політикумі, всі проблеми, зокрема й мовна, мають моральні причини. Проблема української мови штучно нагнітають, щоб прикрити серйозну проблему недостатньої моральної зрілості суспільства й аморальності влади, яка ігнорує основні життєві потреби й духовні прагнення людей.

Державною мовою в Україні послуговуються переважно як засобом формальної комунікації, а не засобом духовно-інтелектуальної творчості. Лише коли в Україні буде запроваджено загальнодержавну стратегічну систему управління, тоді державна мова стане потужним чинником функціонування національного культурно-інформаційного простору й національного державотворення.

Як оздоровитися нашому народові, цілому українському суспільству?

«...Слід, щоб дитина жила серцем і діяла волею», – навчав великий наш педагог К.Ушинський, і ми сьогодні повинні вчитися цього іншого шляху для людини нема. Тоді й мова рідна стане моральним, дієвим чинником нашого суспільного життя й

державотворення. Нам потрібно морально визріти в триєдності істинного думання, правдивого висловлення своїх думок і праведного діяння (добродіяння). За цим моральним законом жив і власним прикладом показував іншим шлях моральної зрілості духовний подвижник Г. Сковорода.

Рідна мова – це мова серці й душі, вона єднає людей у народ як збірну особу й цілі його покоління – в неповторний світ національної культур. У світі культури животворить національний дух, який зріє в серці людини, народу, пульсує в рідній мові й розкривається в програмі душі.

Для ефективного утвердження дієвості української мови як етноконсолідуючого, націотворчого, державотворчого чинника в Україні слід сформувати загальнодержавну систему мовно-правової політики, заснованої на традиційних засадах моральності й національного права. Для реалізації державномовно-правової політики в Україні можна скористатися досвідом передових європейських країн, зокрема, Франції щодо використання французької та іноземних мов у французькому інформаційному просторі. У багатьох європейських країнах існує досить суворя система квот, що регулює кількість закордонної інформаційної продукції в національному інформаційному просторі.

Державне патрунування державної мови повинне мати стратегічну мету: повернення українській мові у власній країні тих прав і можливостей, яких вона була позбавлена, перебуваючи під імперським гнітом, заборонами. Найбільша за територією європейська держава, яка існує на власних етнічних землях, не може бути маргінальною, а тільки традиційною і національною.

Не можна оминати й мовно-національного психологічного аспекту цієї роботи.

Згадаймо Євгена Маланюка, який так страшно і правильно визначив комплекс неукраїнства, а малоросійства:

«Малорос – це тип національно-дефективний, скалічений психічно і духовно».

Намагання постійно виправдовуватись закодоване, сказав сучасний українець Анатолій Погрібний у таких словах:

«Ох, це *якби ж знаття!* Скільки разів упродовж багатовікової нашої історії доводилося нам, українцям, його повторювати!

Якби ж знаття! – то, може б, ми колись таки прислухалися до державницького заклику автора «Слова про Ігорів похід» і таки

об'єдналися перед смертельною небезпекою і не діяли за принципом: «Сказав бо брат братові: се моє і се теж моє», – і таки вберегли б, аж по сьогодні, може, вберегли б могутню українську державу Київську Русь.

Якби ж знаття! – то, може, хай і вимушено вступивши у 1654 році в союз з московським царством, ми таки значно скорше розпізнали б істинну природу так званого старшого брата і вже давним-давно (а були ж, до речі, такі нагоди вже в другій половині XVII століття) таки визволилися б від його мертвотно цупких обіймів.

Якби ж знаття! – то, може б, і в добу української національної революції у 1917–1918 роках не дурили б самих себе (пригадайте у Шевченка: «не дуріте самих себе») соціалістичною ідеєю, що характеризувала і Винниченка, і Грушевського, а таки негайно бралися б до творення повноцінної української держави. Та пригадаймо, що було натомість? Були, по-перше, запевнення цих лідерів/ аж до настання найкритичнішого часу наприкінці 1917-го року/, що Україна взагалі не має наміру виходити з Росії. По-друге, була фактична відмова від створення української армії – мовляв, великоросійські та українські пролетарі не можуть воювати меж собою. (Ось де, до речі, найзгубніше позначилися на долі нації ці соціалістичні ілюзії!). По-третє, були чвари, протистояння між лідерами держави, взаємозвинувачення, взаємовикривання. І ще й четверте, і п'яте можна додавати, а в результаті усе оте ж – *якби ж знаття!*

Усе це віддаленіші екскурси. Та легко перейти і до найближчих, наших часів. Оглядаючись на зовсім недавнє минуле, чи не доводиться нам знову повторювати цю сакраментальну фразу: *якби ж знаття!*

Якби ж знаття, то давно б Верховна рада України прийняла Закон «Про українську мову»... Не коментуватиму...

Сучасна українська мова сформувалась в Запорізькій Січі –так само, як давньогрецька в Афінах, французька в Парижі, англійська в Лондоні. Українські міста протягом століть були окуповані іноземцями, тому жодне з них не могло стати центром української мовної консолідації. У Запорізьку ж Січ сходилися молоді люди з усієї України, з усіх діалектних середовищ і приносили нові поняття, слова, у розмовах шліфували граматику, нормували фонетичну систему української мови. А серед козаків було чимало освічених людей, які побували в багатьох країнах, знали по кілька мов.

Тому, коли Іван Котляревський писав «Енеїду» й «Наталку Полтавку», Тарас Шевченко – геніальну поезію, вони вже мали в своєму розпорядженні лексично багату й фонетично та граматично уніфіковану козацьку мову. До речі, й народні пісні творилися переважно в козацькому середовищі, тому й їхня мова, де б їх не співали, великою мірою уніфікована, над діалектна, загальноукраїнська.

Українська мова завдяки своєму тривалому, кількатисячолітньому розвитку має струнку звукову й чітку граматичну системи, багаті, достатньо впорядковані виражальні засоби. Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. До речі, перша в світі «Енциклопедія кібернетики» (два томи, 1158 с.) була видана 1973 року українською мовою, і тільки через два роки її перекладено на російську та англійську. І термінів, і спеціальних виразів для неї вистачило в нашій мові.

Українська мова одна із наймелодичніших мов світу. 1928 року в Парижі відбувся міжнародний конкурс мов. На ньому знавці мали визначити, яка з мов світу наймелодійніша. Зачитували тексти різними мовами. Прозвучали там і вірші Тараса Шевченка. Серед чотирьох переможниць наша мова посіла третє місце, поступившись французькій та італійській і випередивши перську. 1934 року також у Парижі відбувся новий конкурс на мелодійність мови. Цього разу так само найкращою виявилася французька мова, друге місце здобула перська, третє – знову українська.

Отже, в нас, українців, немає жодних причин соромитися нашої української мови.

Якщо хочемо, щоб наші нащадки залишилися українцями, ми повинні захистити нашу мову від посягань різних зайд і перевертнів, як її досі захистили наші предки. Найкращий захист мови – це знати її і скрізь та завжди користуватися нею. Житиме наша рідна мова – житиме й наш народ.

Усі мови заслуговують якнайбільшої поваги. Немає гірших і кращих мов. Але держава Україна створена для того, щоб насамперед захистити досі нівечену, плюндровану українську мову й культуру.

Єдина мова – основна ознака й найважливіша умова існування нації як етнічної, так і політичної, запорука повноцінної, плідної участі її в духовному житті людства і власного поступального розвитку. З мови починається й мова зміцнюється держава.

Єдину мову на всій території утверджує держава, якщо вона виражає інтереси свого народу.

Якщо українська держава розуміє, що Рідне Слово – чинник державотворення і націєтворення; віримо, з часом наша держава зрозуміє – національний дух формується в серці народу й виявляється в рідній українській мові.

Список використаних джерел та літератури:

1. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Рідна мова / Упоряд., авт. передм. та коментарів М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с.

2. Феллер Мартен Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них / Мартен Феллер. – Дрогобич, 1994. – 236 с.

3. Радевич-Винницький Ярослав Україна: від мови до нації / Ярослав Радевич-Винницький. – Дрогобич : Вид. фірма «Відродження», 1997. – 360 с.

4. Погрібний Анатолій Розмови про наболіле, або якби ми вчилися так, як треба... / Анатолій Погрібний. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2000. – 320 с.

5. Погрібний Анатолій Державна мова? – Офіційна мова? – а також про Паспортну наругу та піар-спектакль «Перепис населення» / Анатолій Погрібний. – К. : Українська Вид. Спілка, 2002. – 88 с.

6. Фаріон Ірина Мова – краса і сила. Суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст. / Ірина Фаріон. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 211 с.

7. Масенко Л. Т. Мова і політика / Л. Т. Масенко. – К. : Соняшник, 1999. – 100 с.

8. Юшук І. П. Якщо ти українець... то чому соромишся української мови, однієї з найрозвиненіших і найспівучіших мов світу / І. П. Юшук. – К. : Всеукр. Тов-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 2010. – 31 с.

9. Слово «Просвіти». – 2017. – 9-15 берез.

С. І. Никитюк,
викладач
(м. Кам'янець-Подільський)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Усна народна творчість є важливим джерелом розвитку мовлення людини. Український фольклор відображає життя народу, його історію, мову. Зазначимо, що саме народна мудрість є скарбницею мовного розвитку.

Усе своє життя людина невіддільно пов'язана з мовою. Це єдине знаряддя, що вивищує людину над світом, робить її нездоланною в пошуках істини. Розпочинається прилучення дитини до краси рідної мови з милих бабусиних казок, материнської колискової пісні. Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди і скрізь наш учитель – мова [1].

Довга історія нашого народу зберегла прекрасні традиції, які відбилися і в народній творчості. Українські думи, пісні, прислів'я, приказки і замовляння, які виникли внаслідок практичних побутових спостережень, збагачують свідомість і відстоюють високі морально-етичні погляди.

Фольклор – основне джерело виникнення і розвитку художнього стилю. Проблема впливу художніх елементів на мову художньої літератури неодноразово привертала увагу лінгвістів І. Огієнка, П. Житецького, А. Кримського, Л. Булаховського, І. Білодіда, С. Єрмоленко.

Відомо, що фольклорний компонент органічно входить до стилістичної системи української літературної мови. С. Єрмоленко розглядає народнопоетичне мовлення як різновид художнього стилю [2]. Саме тому проблема «фольклор і художній текст» перебуває у галузі сучасних мовознавчих розвідок: В. Жайворонка, В. Русанівського, В. Кононенка, О. Сімович, С. Єрмоленко, Л. Краснова, Л. Дяченко.

С. Єрмоленко зазначає, що поняття «мова фольклору» об'єднує мову різних фольклорних жанрів, у яких закладено естетичне сприйняття народного слова, його емоційно-експресивний зміст [2].

Зразки народної творчості виховують в молоді почуття власної гідності, любов до рідної землі, праці, прагнення до знань, любов і пошану до батьків і старших, до рідної мови, до народних традицій, висміюють і засуджують ледарів і п'яниць, зраду та ошуканство.

Знайомлячись із прислів'ями та приказками, які пов'язані з певними традиціями національної культури, можна зустрітися зі словами, семантика яких пов'язана з українською народною поетичною символікою дерев, квітів, птахів, звірів, магією, ворожбою, повір'ями, прикметами, родинними обрядами, взагалі з усім укладом життя українців (криниця, вербиця, козак, паляниця, дійниця, телятко, волошки, вівці, курка, воли, корова, сирота, татко, мама, друг, сусід, чоботи тощо).

Червона калина як символ жіночності, дівочтва, краси. Уявлення про калину як носія життєдайної сили одержало розвиток в усвідомленні червоної калини як символу рідного краю, батьківщини, України, наприклад: «Без верби і калини нема України» [3].

З давніх-давен образ води пов'язується із поняттям швидкого плину часу: «Двічі в одну воду не ввійдеш».

Ставлення до криниці як носія добра, чистоти відбито в прислів'ях: «До доброї криниці добра стежка утоптана»; «Не брудни криниці, згодиться»; «Що криниця, то й водиця».

Народна мудрість стоїть на засадах етичного ідеалу добра, честі, порядності, справжньої дружби і протиставляє їй негативні риси та вади людей: «Добрий камінь все перемеле, все змеле, а поганий сам змелеться»; «Поганому й погана честь»; «Добро втратиш – наживеш, честь утратиш – пропадеш»; «Інших не суди – на себе погляди» [3].

Прагнення до волі, незалежності – цим дихає кожна сторінка історії українського народу, це відбивають і прислів'я, і приказки: «Степ та воля – козацька доля»; «Коли козак у полі, то він на волі»; «Мандрівочка – рідна тіточка»; «Степ, поля – то розкіш травня» [3].

Про любов до праці, яка принесе незалежність і багатство, свідчить велика кількість висловів такого типу: «Більше роби та менше говори»; «Треба працювати, аби не бідувати»; «Праця єдина з неволі нас вирве»; «Якщо хочеш старість спокійну мати, мусиш змолоду працювати».

У народі високо цінується любов і пошана до старших і батьків. Наприклад: «Шануй свого батька і матір свою, щоб було тобі добре та щоб довго прожити на землі», «За науку – цілуй батька і

матір в руку», «Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько», «Все купиш – лише тата й маму – ні», «Старших шануй, як батька, а молодих, як брата».

Повага до самого себе поєднується з пошаною до інших людей: «Батьком-матір'ю не хвались, а хвались честю», «Добре ім'я – найкраще багатство», «Хто людям добра бажає, той і сам має», «Робиш добро – не кайся, робиш зло – зла й сподівайся», «Зароблена копійка краще краденого карбованця», «У хорошій компанії розуму набирайся, а в поганій і свій загубиш» [3].

У мові українців відбивається і любов до природи. Всі фарби, звуки і рухи природи, всю складність їхнього поєднання змогли українці позначити, окреслити за допомогою слів. Смагляві тополі, чебрецевий аромат степу, стрімка вода, солоний вітер, красне сонечко, всяка пашниця, духмяні трави – все це животвір природи, що оточує людину. Оця любов до всього живого і відбита у прислів'ях і приказках: «Без верби і калини нема України», «Там криниця, де вербиця», «В дорозі, в гостині пам'ятай про худобину», «Плаче жовтень холодними сльозами», «Зле там і лихо, де курка кричить, а півень тихо», «Як випадуть у маю три дощі добрих, то дадуть хліба на три годи», «В осінній час сім погод у нас: сіє, віє, крутить, мутить, припікає і поливає», «Багато снігу в році – багато хліба в тоці», «Оце вже дощ глухий: не йде, де просять, а йде, де косять».

Рослинний світ у прислів'ях та приказках часто наділяється людськими рисами. Мале деревце асоціювалось з підлітком, якого треба виховувати: «Гни деревину, поки мала»; силу, могутність людини – з дубком: «Жолудь, який малий буває, а з нього великий дуб виростає»; слабкість, покірність – з лозиною: «Хитку лозину і вітер зігне». Характерні риси тварин і птахів також переплітаються з поведінкою людей. Так, вовк став уособлювати жорстокість, наприклад: «Вовк старіє, та не добріє»; заєць – боягузливість: «Заєць тоді сміливий, як лев у клітці». Лисиця уособлює хитрість: «І на хитру лисицю капкан знайдеться»; свиня – нахабність, безсоромність: «З свинячим писком та в пшеничне тісто» [3].

Прислів'я і приказки засуджують також незгоди, сварки, бійки, пияцтво, крадіжки: «Намірся, та не вдар», «Ліпше переконувати словами, як кулаками», «Бити та лаяти є кому, а годувати та вчити нікому», «Гарна година, та ні з ким полаятися», «П'яниця і свиня – то однакові звання», «П'яниця і злодій – то рідні брати», «Не гостри зубів на чуже», «Взяв як своє».

Для сатиричного змалювання негативних людських рис народ вдається до образів, ужитих в переносних значеннях: «За ліниве око калитка відповідає», «Коли не пиріг, то не пирожися, коли не тямийш, то не берися», «Дає собі на носі грати», «У нас таких по сім за цибулю» [3].

Вирази про хатнє господарство, речі побуту і працю як основу самого існування людини дуже давні за походженням, наприклад: «Як повна скриня, то і ліпша газдиня», «У поганого хазяїна і колесо з воза украдуть», «У доброї господині і півень несеться».

У народі здавна цінувалося ремесло, що теж знайшло відображення у перлинах народної мудрості: «З ремеслом дружити – в житті не тужити», «І коваль, і швець, і на дуду грець», «У коваля руки чорні, а хліб білий».

Як запоруку щасливого життя прославляє народна мораль злагоду, мир і любов у сім'ї: «Найдорожчий клад, як в родині лад», «Вся сім'я в вмісті – так і душа на місці», «Батькова й материна молитва з дна моря рятує, а проклін – у калюжі топить», «Хто батькаматір зневажає, той добра не знає», «Найдорожча пісня, з якою мати колисала», «На сонці пекло, а коло матері добре» [3].

Пуста річ передається приказкою: городити теревені; гнути всячину; плести нісенітниці; плести смаленого дуба; розказувати сім мішків гречаної вовни; наговорити, що на вербі груші ростуть, а на осиці слици; розказувати сон рябої кобили [3].

Джерел творення приказок і прислів'їв є безліч. Вони – в нашому повсякденному житті, в конкретних обставинах, в які доводиться потрапляти. А людська фантазія підказує, як ту чи іншу обставину, користуючись звичайними поняттями, узагальнити в прислів'я чи приказки. Щоб вислів був гостріший, виразніший, в ньому назване часто набуває крайньої міри вияву – аж до неймовірності. Так, кажуть «і на безриб'ї і рак, і риба», – тобто за браком кращого доводиться обходитися тим, що є; «кому йдеться, тому й півень несеться» – це про щасливця, якому завжди у всьому таланить; «такий, що й кури загребуть» – про крайню міру людської слабодухості; «перейти крізь сито й решето» – зазнати в житті всяких обставин тощо.

Образне переосмислення часто полягає в зіставленні якогось поняття з явищами чи образами, що найяскравіше виражені в певній своїй особливості, наприклад: «бити, щоб аж пір'я летіло», «як у пірву» – щось без кінця давати, «крутитися, як муха в окропі»,

«вертітися, як в'юн в ополонці», «білий, як папір», «шовком слатися» – виявити крайню міру улесливості; «як вода змила», «як у воду впало» – щось безслідно зникло; «як мітлою змело», «прахом ішло» – про майно, втрачене задарма; «хмарою сунути», «дош, як з відра», «як зірок на небі», «як цвіту весняного», «хоч греблю гати», «видно, хоч голки збирай», «ніде й курці клонути» [3].

Прислів'я та приказки є свідченням гостроти народного розуму, глибини його естетичних почуттів, багатого духовного світу і високої моралі. Вони є неоцінним скарбом, який свято бережеться носіями мови і передається нащадкам. У прислів'ях, приказках і загадках повнокровно живе сама душа народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вихованець І. Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. – К. : Рад. шк., 1990. – 284 с.
2. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова : монографія / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наукова думка, 1987. – 245 с.
3. Українські прислів'я та приказки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [traditions.in.ua/usna – narodna – tvorchist/pryslivia – prykazky](http://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-prykazky). – Назва з титул. екрану.

В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ

Нині у ході реформування шкільництва актуальним є питання національного виховання підростаючого покоління, зокрема любові і поваги до рідної мови, до українських звичаїв і традицій.

Саме мові надається одне з основних значень у становленні людської особистості. Формування особистості – процес соціального розвитку людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина. Виявляється і формується вона в процесі свідомої діяльності й спілкування. Поеднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого, індивідуального та неповторного [2].

Український мовознавець І. Ющук зазначає, що «рідна мова в системі шкільної освіти посідає особливе місце. Саме завдяки рідній мові народжена людьми істота стає людиною. Без мови вона так і не піднялася б із найнижчого, тваринного рівня». Він підкреслює, що діти не народжуються з готовими людськими якостями, з готовим стереотипом світосприйняття і мислення. Мислення, інтелект людини – річ набутна. І діти набувають цих суто людських якостей саме на базі мови [4, с. 3].

Зазначимо, що особистість визріває поступово, і в її формуванні бере участь багато зовнішніх чинників. Серед них вагоме місце належить мові. Мова щонайглибше пронизує свідомість і підсвідомість людини й доносить до них величезну частку інформації про зовнішній світ, про закономірності його функціонування. Через мову дитина усвідомлює своє Я і потім наповнює його відповідним змістом. Разом із засвоєнням мови в підсвідомості людини закладається внутрішній план можливих дій, створюються моделі вчинків, які реалізуються у відповідній ситуації [3].

Отже, викладаючи рідну мову, вчителям потрібно дбати про те, щоб дитина правильно, не перекручено відчула й сприйняла її внутрішні закони. У ході викладання рідної мови потрібно збагачувати, розвивати, відшліфовувати мовлення дітей, домагатися знання граматичних і правописних правил, виробляти навички грамотного письма.

Для правильного формування підсвідомості дитини потрібно насамперед, щоб мовний матеріал розглядався системно, у строгій логічній послідовності, у його логічних зв'язках.

Розкриємо психологічний підхід до навчання рідної мови. Такий підхід урахує ті психічні чинники, які забезпечують якісне засвоєння мови і формування мовленнєвих умінь та навичок. Зауважимо, що мова індивіда не народжується разом з ним, а набувається в процесі його розвитку, в умовах життя в родині й суспільстві, в певному національно-мовному середовищі. Засвоєння мови людиною залежить від сім'ї, материнського виховання, дитячого садка, школи, від мовного середовища і самої людини [1].

Відомо, що мова кожним новим поколінням засвоюється наново, хоч одержуємо її у спадок від попередніх поколінь. Для успішного опанування рідною мовою необхідні сприятливі умови в сім'ї і в суспільстві, бо мова живе й розвивається тільки тоді, коли нею користуються, думають, говорять, читають, пишуть, спілкуються. Отже, засвоєння рідної мови потребує пильної уваги сім'ї та школи. Нині у різних типах шкіл постає проблема подолання психологічного бар'єру в свідомості учнів щодо необхідності володіння рідною мовою. І допомогти дітям подолати цей бар'єр покликані вчителі.

Таким чином, піклування про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації.

Педагоги, навчаючи дитину мови, вчать її мислити, почувати, сприймати світ у всій різноманітності звуків, барв. Викладання рідної мови в школі має сприяти саморозвиткові, самовдосконаленню насамперед підсвідомості дітей, її впорядкуванню – і на цій основі формуванню здібностей, талантів. Головним у навчанні є пізнавальна робота дітей, вироблення в них умінь вицлюювати й аналізувати явища, помічати в них суттєве, визначальне, робити логічні умовиводи і таким чином самостійно доходити до істини, правильно орієнтуватися в сучасному світі [1].

У ході викладання рідної мови постає важливе завдання – виховання високоінтелектуальних, мислячих особистостей, свідомих громадян своєї Вітчизни. Вони повинні насамперед вміти міркувати, зіставляти факти й робити висновки.

Отже, викладаючи рідну мову, потрібно враховувати психологічні особливості учнів, пристосовуючись до них та використовуючи їх, тим сприяти формуванню інтелектуально

розвинених, підготовлених до життя особистостей – майбутніх громадян України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Основні аспекти навчання української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://school.home-task.com/osnovni-aspekti-navchannya-ukra%D1%97nsko%D1%97-movi>. – Назва з титул. екрану.

2. Особистість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з титул. екрану.

3. Психологічний аспект у методиці викладання рідної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=3322>. – Назва з титул. екрану.

4. Ющук І. П. Українська мова в школі : методичні поради для вчителя / І.П. Ющук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 256 с.

В. О. Парандій,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

МОВА ЯК НАЦІОНАЛЬНА ОЗНАКА І СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

На сучасному етапі розвитку Української держави важливим є мовне питання. Адже мова є найважливішою частиною особистості, її поведінки, думки. Вона визначає ступінь нашої свідомості. Саме за мовною ознакою людина шукає собі подібних.

Зазначимо, що суспільна сутність людини виявляється у її спілкуванні, пристосуванні до свого оточення, зміцненні суспільних зв'язків, взаємодії зі суспільними групами.

Українська мова є національним надбанням українського суспільства і вона повинна охоронятися та підтримуватися державою. Мовна політика як одна із складових частин державної має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, їх подальшого розвитку та взаємодії. Українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни [2].

Підкреслимо, що мова є не просто засобом людського існування, вона живе в наших серцях і є сутністю нашого буття. Мова формує і визначає свідомість, творить людину, культуру, історію.

Кожна мова невіддільна від національної культури, саме вона лежить в основі її змістової сторони. У мові закодовано історію нації, що в свою чергу є носієм цієї мови. Мова нації та її культура становлять органічне ціле. Смерть мови означає загибель культури [3].

Поняття «мова», «народ», «культура» тісно пов'язані між собою. Нині нашій державній мові потрібні відповідні законодавчі акти, наша духовна міць, любов до знань, справедливість, інтелігентність, наша національна самосвідомість. Зауважимо, що найхарактернішими рисами, притаманними людині, є суспільна свідомість, суспільна трудова діяльність і мова. Жодна з цих рис не може існувати без двох інших. Особливо тісний зв'язок між мовою та суспільною свідомістю.

Усі ми знаємо, що без мови нема народності, рідна мова найкраще відбиває в собі думки й почуття окремої людини,

суспільності всього народу. В мові, її історії, розвитку й виробленні відбилися перші ознаки проявів самостійного духовного життя в майбутньому окремого народу. Найголовніші індивідуальні ознаки народу – це його мова, література, мистецтво, пісні, усна творчість.

Отже, любов до рідної мови, до рідної Батьківщини – невіддільні поняття. Вони споконвіку живуть у людських серцях і притаманні тим, хто шанує історію й культуру власного народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Левченко Т. Мова і духовність нації / Т. Левченко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 5. – С. 67-69.
2. Мова – душа і гордість нації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/movoznavstvo/mova-dusha-i-gordist-nasiji>. – Назва з титул. екрану.
3. Українська мова як суспільне явище [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/dilovodstvo/24142>. – Назва з титул. екрану.

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ

Постановка проблеми. Категорія *часу* – одна з фундаментальних та універсальних філософських категорій, «атрибут, всезагальна форма буття, яка виражає його протяжність і послідовність зміни станів усіх матеріальних систем і процесів у світі» [3, с. 14]. Дослідження зазначених досягнень є актуальним завданням сьогоденної української педагогічної і філологічної науки.

Інтерес людини до часу, намагання усвідомити його здійснювалися вже на етапі міфологічного мислення. У найдавніших міфологіях час не усвідомлюється як континуум, тому немає чіткої його періодизації, відсутній також виразний поділ часопростору на минуле, теперішнє та майбутнє. Іншими словами, міфологічна картина часу не відбивала об'єктивної циклічної моделі часу. «Відчуваючи вплив часу, схилиючись перед ним, людина міфологізує його; усвідомлюючи тлінність свого існування, безсилля проти плину й спливання часу, свою слабкість і минуцість, вона звертається до своєї душі й творить силу, що укріплює дух» [6, с. 80]. У такий спосіб відбувається перехід від міфологічного до релігійного осмислення світу й часу як форми його існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що вищевказаний напрямок досліджень у сучасній лінгвістиці ще не привернув належної уваги вітчизняних науковців, проте лінгводидактичні засади концептуального осмислення філософської категорії *часу* частково розглядалися у працях таких відомих дослідників, як О. І. Бондар, А. А. Бурячок, В. М. Русанівський, Ю. С. Степанов, Л. А. Лисиченко, В. В. Дятчук, С. С. Єрмоленко, О. С. Яковлева, В. В. Галайчук та ін.

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні концептуального осмислення філософської категорії *часу* та детермінації процесу розвитку есхатологічних релігійних учень щодо

оформлення ідеї лінійності та скінченності часу. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

1) розглянути та узагальнити концептуальне осмислення філософської категорії *часу* та системне етнолінгвістичне трактування поняття *часу*;

2) здійснити загальний огляд філософської інтерпретації континуальності концептосфери *часу*;

3) простежити процес розвитку есхатологічних релігійних учень щодо оформлення ідеї лінійності та скінченності часу.

Виклад основного матеріалу. Визнаючи важливість категорії *часу* для з'ясування дистрибутивних параметрів національно маркованої картини світу, розуміємо, що постійна увага до осмислення та засобів мовної репрезентації семантики *часу* є цілком виправданою. Адже «в кожній національній культурі є ... особливі стереотипи мислення й мовної поведінки, властиві тільки цій лінгвокультурній спільноті. Такі стереотипи є частиною мовної свідомості; їх розуміють як певні фіксовані уявлення про певний об'єкт чи клас об'єктів, що є одним із способів відображення дійсності» [9, с. 36]. А саме уявлення про *час* (хроногенез) репрезентують один із найяскравіших компонентів суспільного // національного світосприйняття й світовіддзеркалення: «посідаючи важливе місце у моделі світу, *час* належить до числа понять, які творять основний семантичний «інвентар» культури народу й суспільства, до того ж характеризує і духовні процеси, які в ньому відбуваються» [9, с. 36].

На думку Ю. С. Степанова, *час* – поняття з великим ступенем узагальнення й абстрактності, одне з базових понять науки, філософії та культури. Воно пов'язане з поняттями «історія» та «еволюція» [8, с. 171]. Саме за цими специфічними параметрами простежується національна мовна свідомість, етномарковані уявлення про навколишню дійсність, що є одним із способів мовного віддзеркалення об'єктивної реальності.

Враховуючи те, що *час* як базова світоглядна категорія формує концептуально важливий фрагмент національно-мовної картини світу, звернімося до історії його філософського та культурологічного трактування.

Перші цілісні концепції *часу* оформилися в античності. Так, у грецькій натурфілософії спостерігаємо початкові спроби усвідомлення *часу динамічного і статичного* (виявилися в

розмежуванні *часу* та *вічності*). абстрагування *часу* від подій, яким він «наповнений». Згодом оформлюються філософські концепції *континуальності часу* (Анаксагор), *дискретності* (піфагорійці), *статичності* (елеати), *динамічності* (Геракліт) тощо. У розумінні давніх філософів така об'єктивна властивість *часу*, як *мінливість*, виразно корелює з ідеєю циклічності.

Розвиток есхатологічних релігійних учень стимулював оформлення ідеї лінійності та скінченності *часу*. *Час* трактують як «форму існування світу ... між актом творення та есхатологічним актом» [1, с. 66] і розглядають у контексті опозиційної бінарми *час* – *вічність*.

Античні уявлення були творчо розвинуті в епоху Відродження, отримавши універсальне трактування в концепції Ньютона. У цей період категорію *часу* вже не сприймають тільки як об'єкт філософського розгляду, а залучають в коло інтересів різних природничих наук – фізики, астрономії, математики, біології, фізіології, психології тощо. Як наслідок, з'являються поняття фізичного, біологічного, психологічного та ін. *часу*. Отже, варто констатувати незаперечний зв'язок уявлень про *час* у певний період розвитку філософської думки з моделлю світу й характерним для цього періоду типом мислення.

У сучасних філософських джерелах усталилися погляди щодо наявності в історії культури чотирьох основних моделей *часу*: циклічної, спіралеподібної, історичної та лінійної. Кожна з них відбиває особливості світосприйняття на певному етапі розвитку суспільства і знаходить власну модель вираження в системі мови.

Вважається, що циклічна модель генетично закорінена в первісних міфологічних уявленнях про *час*, у спостереженнях за природою, за постійно повторюваними добовими, місячними і річними змінами. Адже «первісна людина розрізняла минуле, теперішнє і майбутнє, ..., вже тоді склалися уявлення про межі реального існування індивіда – народження і смерті» [5, с. 70]. На сучасному етапі прихильниками теорії циклічності *часу* є представники природничих наук (біології, астрономії, метеорології і т. ін.), увага яких зосереджена на вивченні регулярних і циклічно повторюваних процесів у житті природи.

Концептуально споріднена з циклічною є спіралеподібна модель *часу*: *час* розвивається як повторення подій, але щоразу на якісно вищому рівні (пор. сталий вислів *розвиток по спіралі*).

Історичний час презентують як есхатологічний процес – напружене очікування кінця світу. Започаткована в іудаїзмі, ця модель була акцептована й продуктивно розвинена християнськими просвітниками, які переорієнтували розуміння часу з циклічного (міфопоетичного) в лінійне, надавши йому виразної векторної односпрямованості. Ця векторність впливає з усвідомлення незворотності (односпрямованості) й послідовності розвитку подій. Концептуально важливим при цьому є визначення напрямку руху від певної вихідної (референтної точки) – нею в есхатологічній концепції визнано створення світу.

Пор. також суб'єктивно-антропологічний аспект указаної концепції векторності, зумовлений її екстраполяцією на життя людини. Темпоральна перспектива будь-якого індивіда має за референтну точку («векторний нуль») народження. Від нього через відносно тривалий етап розвитку екзистенційний ланцюжок спрямовується до смерті. Цей процес є об'єктивно детермінованим, незалежним від волі людини і незворотним у своїй динаміці.

Концепція лінійності, оформившись у філософії Декарта, згодом визначила один із потужних напрямків розвитку новосередовищної філософської думки в царині трактування часу. За цією моделлю час трактується як без'якісна, абстрагована від подій (у тому числі й історичних), послідовна, незворотна, невимірна й безконечно тривала стихія.

Із філософського розуміння часу як циклічної чи лінійної послідовності розвитку буття оформлюються співзвучні лінгвістичні ідеї, активно розпрацьовані в роботах О. С. Яковлевої. Дослідниця стверджує, що «у свідомості людини співіснують два уявлення про час – час як послідовність повторюваних однотипних подій, «життєвих кіл» (циклічний) і час як односкерований поступальний рух (лінійний)» [11, с. 73]. Автор умотивовує кореляцію цих моделей двома типами пізнання – наївним і природничо-науковим, які, водночас, співвідносять із двома типами свідомості – космологічним та історичним. Проектуючи дихотомійне протиставлення циклічного та лінійного часу на систему мови, О. С. Яковлева концептуалізує опозицію *пора* (репрезентант космологічного циклу: напр., пори року) // *час* (асоціюється з лінійною моделлю) [11, с. 73].

Час – це об'єктивна даність, якій властиві кількісні (напр., здатність часу ділитися на відрізки будь-якої тривалості; довільність вибору точки відліку) та якісні параметри, що не тільки

уможливлюють вимірювання та періодизацію часового континууму, але й дають змогу осмислювати і пізнавати його. З цієї метою сучасна філософія активно акцептує дані фізичної, астрономічної, математичної, геологічної та ін. наук. Це сприяє системному усвідомленню властивості *часу*, формулюванню гіпотези про його атрибутивність – субстанційність, гомогенність – гетерогенність, дискретність – континуальність, зворотність – незворотність, скінченність – нескінченність, об'єктивність – суб'єктивність, одновимірність – багатовимірність, загальність – локальність, рівномірність – нерівномірність, одиничність – множинність, унікальність – універсальність тощо. Природно, що розпрацьовані у філософії тези галузевими теоріями акцептуються вибірково – відповідно до предмета й об'єкта їхнього фахового зацікавлення. Наприклад, продуктивну екстраполяцію філософських тез на теорію лінгвістики спостерігаємо в одній із праць О. І. Бондаря. Спираючись на загальнофілософське твердження про те, що час – це «об'єктивна реальність, що є однією із форм існування рухомої матерії», дослідник називає його основні кількісні і якісні характеристики. До кількісних, на його думку, належать *подільність* – здатність часового потоку бути поділений на окремі відрізки (інтервали), *нескінченність* часового потоку, можливість для спостерігача вибрати подію, що знаходиться в будь-якому інтервалі часового потоку, за точку відліку; *одномірність* часу. До якісних характеристик О. І. Бондар умотивовано зараховує *незворотність* часу (неможливість руху подій від минулого в напрямку до теперішнього і майбутнього), *впорядкованість* (хронологічне розташування подій), *сталість* / *мінливість* подій у часі (існуючи, річ постійно змінюється, певний час залишаючись сама собою), *безперервність* часового потоку (немає таких подій і предметів, які б перебували поза часом), *ритмічність*, *темп*, *наявність* трьох часових сфер – *минулого*, *теперішнього* і *майбутнього* [2, с. 36].

Переконливий досвід репрезентації метафізичного (філософського, узагальненого) й фізичного (природного) часу в системі лінгвістичного темпорального знання, експлікований у працях Н. К. Рябцевої. Вона, зокрема, наголошує на тому, що філософський час «зіставляється із однопорядковими сутностями (матерією, простором, рухом), осмислюється (раціоналізується, опредметнюється) і вписується в об'єктивну картину світу, об'єднуючи її фрагменти й надаючи їй цілісності та завершеності ...

Метафізичний час дає назви параметрам часової шкали ..., уможливорює виявити його логіки: усвідомити наступне як причину або умову повторення – як аналогію, можливість, тенденцію, закономірність» [6, с. 70].

На думку О. В. Тарасової, базовість категорії *часу* виявляється і в його концептуалізації як компонента лінгвокультури: за його допомогою «визначається співвідношення між лінгвальною та екстралінгвальною діяльністю етносу і формується певна, багато в чому національно маркована картина світу» [9, с. 36]. Природно, що одним із визначальних параметрів української національно-мовної картини світу теж є *час*, семантика якого ускладнена глибинними етнокультурними нашаруваннями. Вони зумовлені тим, що «етносимволіка слова, тісно переплетена з етносимволікою позначуваної ним реальності, стає основною підвалиною становлення особливих концептуальних мовних продуктів – етнокультурних концептів, або знаків етнокультури» [4, с. 3]. Базоване на рефлексав давнього світогляду системне етнолінгвістичне трактування поняття *час* («тривалість існування явищ і предметів, яка вимірюється століттями, роками, місяцями, годинами, хвилинами і т. ін. // Проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, років і т. ін., протягом яких що-небудь здійснилося, здійснюється чи здійснюватиметься» [7, Т. 11, с. 274]), та його конкретизаторів (*весна, зима, літо, осінь; березень, квітень, липень, грудень; ранок, день, вечір, ніч; Великдень, Купала, Спас, клечальна неділя* і т. ін.) подане в словнику-довіднику В. В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» [4, с. 28-254].

Показове вмотивування специфіки лінгвоментальних механізмів сприймання і віддзеркалення часу спостерігаємо в праці Б. Л. Уорфа «Лінгвістика і логіка». Узагальнення багаторічних спостережень за типами вираження часової семантики в мовах північноамериканських індіанських племен дали йому змогу зробити висновок про те, що «поняття часу і матерії не дані з досвіду всім людям у тій самій формі. Вони залежать від природи мови чи мов, за допомогою яких вони розвинулися» [10, с. 166]. Учений доводить, що спосіб репрезентації фрагмента когніції, пов'язаного з уявленнями про час, їх усвідомленням та відображенням у мові, здатен у певному сенсі характеризувати менталітет і культуру народу. Адже «ми розчленовуємо природу в напрямку, підказаному нашою рідною мовою» [10, с. 174]. Звідси – диференціація культурних і

поведінкових стереотипів, різниця в способах кодування, збереження, передавання й засвоєння культурної інформації.

В обраному ракурсі особливого концептуального звучання набуває теза про те, що «мова – це специфічний спосіб існування культури, чинник формування культурних кодів». На цьому рівні простежується безпосередній зв'язок етнокультурних уявлень та способів їх експлікації у мові.

Безумовно, лінгвістичне бачення *часу*, його відображення в мові безпосередньо пов'язане з концептуальними положеннями його наукового усвідомлення у філософії, природничих науках, етнокультурологічних дослідженнях. «Виходячи з філософської інтерпретації часу та поділу його на час реальний (односерований, неперервний, рівномірний, незворотний) і перцептуальний (час у його суб'єктивному сприйнятті, що призводить до значних змін реальної картини у людській свідомості: пришвидшення й сповільнення часу, його неодносерованість, дискретність і т. ін.), стосовно тексту можна говорити про час об'єктивний (диктумний) і час суб'єктивний (модусний)». Як бачимо, взаємозумовленість наукової та мовної картин світу не означає їхньої конгруентності: мовну картину світу не можна порівнювати із фрагментами наукової картини світу. Отже, потреба з'ясування лінгвістичних аспектів репрезентації концептосфери *часу* в мові не викликає сумнівів.

Висновки. Отже, мовна модель *часу* спрямована на репрезентацію одного з найширших й об'єктивно зумовлених фрагментів поетичної когніції. Його лінгвістичне розуміння і трактування генетично пов'язане з філософською та етнокультурною концепціями *часу*, однак не повторює, а специфічно акцентує її, екстраполюючи не тільки на мовний матеріал, але й на засадничі принципи мовної репрезентації дійсності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ахундов М. Д. Пространство и время в физическом познании / М. Д. Ахундов. – М. : Мысль, 1982. – 253 с.
2. Бондар О. І. Відображення в лексиці української мови уявлень стародавніх слов'ян про час / О. І. Бондар // Укр. мова і літ. в шк. – 1992. – № 2. – С. 36-40.
3. Дзиковская Л. Н. Художественное время и художественное пространство в лирике М. Волошина : автореф. дис. на соискание

уч. степені канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / Л. Н. Дзиковская. – Ізмаїл, 2001. – 16, [1] с.

4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.

5. Михеева Л. Н. Измерение времени в русском языке : лингвокультуролог. аспект / Л. Н. Михеева // Филол. науки. – 2004. – № 2. – С. 69-78.

6. Рябцева Н. К. Аксиологические модели времени / Н. К. Рябцева // Логический анализ языка : культур. концепты. – М. : Наука, 1991. – С. 78-95.

7. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970. – 1980 с.

8. Степанов, Ю. С. Константы : слов. рус. культуры : опыт исслед. / Ю. С. Степанов. – М. : Языки рус. культуры, 1997. – 824 с.

9. Тарасова Е. В. Время как компонент лингвокультуры / Е. В. Тарасова // Вестн. МГУ. – 2000. – Т. 3, № 4. – С. 36-38. – Сер. «Филология»).

10. Уорф Б. Л. Лингвистика и логика / Б. Л. Уорф // Новое в лингвистике. – М., 1960. – Вып. 1. – С. 183-198.

11. Мялковська Л. М. Стилїстика художньої прози Валер'яна Підмогильного : лексико-семантичні поля, тропи, стилістичний синтаксис : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Мялковська. – К., 2001. – 20, [1] с.

Р. С. Пухтяр,
студентка
Науковий керівник: Л. І. Гула,
викладач
(м. Хмельницький)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО – ВЗІРЕЦЬ НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

*Він був сином мужика,
і став володарем у царстві духа.
Він був кріпаком, і став
велетнем у царстві людської культури.
Він був самоуком, і вказав нові світлі і
вільні шляхи професорам і книжним ученим.*
І. Франко

Нема в Україні більш шанованого імені, ніж ім'я Великого Кобзаря. В народі житиме вічно пам'ять про видатного поета, художника, офортиста, прозаїка, драматурга, філософа, історика Тараса Григоровича Шевченка.

Сам Тарас Григорович був цілком свідомий своєї місії до написання нових, ніким не написаних віршів, які назавжди увійшли в історію та запам'ятались усім й ставився до завдання цілком відповідально, в дусі свого часу, коли ж точніше, випереджаючи свій час.

Його творчості для розвитку національного мистецтва має величезне значення. Видатний поет глибоко розкрив духовне багатство українського народу, осмислив минуле, сучасне й майбутнє України.

Образ Кобзаря веде свій початок від офорта Василя Штернберга, яким було проілюстровано першу скромну збірку творів поета. Насправді ж 1840 року, коли вийшло перше видання «Кобзаря», його автор був 26-річним красенем, перед яким капітулювали чимало аристократок. Веселий, добрий, любив танці і теплу компанію – таким залишився Тарас Шевченко в родинних спогадах.

Хлопець-кріпак із селянської родини, вусатий чоловіча у кудлатій шапці – такі стереотипні уявлення намертво приклеїлися до

Шевченка, а між тим, за словами письменниці Оксани Забужко, чомусь ніхто не згадує, що викуплений з кріпацтва Тарас здобув у столиці Російської імперії гарну освіту, володів французькою і його запрошували до шляхетних товариств Петербурга.

На сьогоднішній день вірші Шевченка є дуже популярними серед них: «Заповіт», «Реве та стогне» і «Катерина». Найважливішим і найбільше присутнім у культурі є «Заповіт». Саме його найбільше переробляють і засвоюють. Також його вірші часто покладають на музику.

Також в образотворчому мистецтві постійно працюють із образом Шевченка. Також був вечір про Шевченка в книгарні «Є» поблизу опери, де було залучено Андруховича. Він постійно залишається актуальною темою.

Тарас Шевченко, якби забажав, міг би без проблем зі своїм талантом прожити у Петербурзі, не втручаючись у політику. Недаремно творчістю українського митця захоплювалися чимало представників тодішнього російського бомонду. Але «Шевченкова хата» не була скраю, для нього важливими були не слава та гроші, а Україна. Чи багато таких прикладів можна знайти в сучасній політиці? Напевно ні, тому що в теперішній час всі є байдужими до того, що їх не стосується, вони дбають тільки про себе, вони хочуть грошей і їм завжди їх буде не вистачати. Шевченко є тим прикладом, що не потрібно думати про себе, потрібно замислитись над тим, що потрібно твоїй країні? Чим їй можна допомогти? Він був один із перших, хто у пільмі царського самодержавства побачив світлі обрії майбутнього, перспективи суспільного розвитку.

Поет став символом правди і безстрашності, великої любові до людини. Уся творчість великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, пройнята непримиренною ненавистю до ворогів і гнобителів народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тарас Шевченко і Київщина // Матеріали міської краєзн. конф. учнівської молоді. – Васильків, 2014. – С. 4-12.

2. Альварт Є. Шевченко – чи не єдине «місце пам'яті», яке не роз'єднує, а поєднує українців [Електронний ресурс] / Єнні Альварт. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2012/03/09/jenni-alvart-shevchenko-chy-ne-jedyne-misce-pamjati-jake-ne-rozjednuje-a-pojednuje-ukrajinciv>.

3. М. Набока, Н. Шерстюк. – К. : Радіо Свобода, 2009.

М. М. Романюк,
студент
Науковий керівник: Н. А. Поморова,
викладач
(м. Хмельницький)

МОВА –ДУША І ГОРДІСТЬ НАЦІЇ

Українська мова є однією з найдавніших індоєвропейських мов. Про це свідчить і наявність архаїчної лексики, і деякі фонетичні та морфологічні риси, які зберегла наша мова протягом віків. Давність української мови доводили ряд вітчизняних та зарубіжних учених: Павло Шафарик, Михайло Красуський, Олексій Шахматов, Агатангел Кримський та ін. Ще у 1879 р. польський вчений-лінгвіст Михайло Красуський у своїй праці «Давність української мови» наголошував, що українська мова не тільки старіша від усіх слов'янських, а й від санскритської, грецької, латинської та інших арійських [2].

Мова створена людиною для потреб спілкування і для утворення в пам'яті людства банку даних колективного досвіду у пізнанні світу. Та зрештою й сама людина є продуктом своєї діяльності, адже як справедливо зазначав Ф. Енгельс, «спочатку праця; а потім і разом з нею мова стали двома найголовнішими стимулами, під впливом яких мозок мавпи поступово перетворився в людський мозок».

Мова – один із видів культури, покликаний разом із працею творити всі інші види культури. Більше того, мова є не тільки засобом творення культури, але й, що треба підкреслити, одним із її складових компонентів [1].

Незаперечною аксіомою є те, що мова є своєрідним генетичним кодом нації, складовою частиною і засобом творення національної культури. Світова наука має аргументовані докази того, що українська мова є одна з найстаріших і найяскравіших мов за своєю мелодійністю та виразністю.

Про давність української мови свідчать і реліктові фольклорні твори, особливо календарно-обрядові пісні.

Тарас Шевченко був переконаний, що поки жива мова в устах народу, доти живий і народ, що нема насильства більш нестерпного, як те, яке прагне відняти народу спадщину, створену численними

поколіннями його предків. Ці Кобзареві думки перегукуються з роздумами визначного педагога К. Ушинського: «Відберіть у народу все – і він усе може повернути; але відберіть мову – і він ніколи вже більш не створить її; вимерла мова в устах народу – вимер і народ. Та якщо людська душа здригається перед убивством однієї недовговічної людини, то що ж повинна почувати вона, зазіхаючи на життя багатовікової особистості народу?»

Отже, будучи творінням людини, мова весь час перебуває під її впливом. Традиції нормування мови існують, мабуть, стільки, скільки існує людство.

Але ось поряд з мовою близьких і далеких сусідів з'являється ще одне мовне явище – літературна мова. Визнання чи невизнання її масами народу – не така проста річ, як може здатися на перший погляд. Здебільшого мова народна і мова літературна розуміються як «буденне, звичне» і «високе, носій освіти». Але не завжди. Нова українська літературна мова, наприклад, при її зародженні сприймалася як щось екзотичне. Чому? Тому що народ – переважно селянство – розмовляв своєю «буденною, звичною» мовою, а інтелігенція – переважно панство – російською та ще, за звичаєм російського дворянства французькою.

Розбити стіну «провінційності» української літератури вдалось тільки геніальному Шевченкові, в творчості якого пізнали себе і народ і інтелігенція. Але шлях до того, щоб українську літературну мову визнали за єдиного репрезентанта творчого потенціалу нації носії народної мови, був довгий і тернистий.

Тільки суспільно-політичними заходами можна піднести престиж мови, сприяти дальшому процесові прилучення української нації до своєї літературної мови.

Кожна мова є дорогоцінним надбанням людства й потребує всебічного вивчення. На особливу увагу заслуговують ті мови, що, з одного боку, відбивають багатовіковий досвід народів, які їх витворили, а з іншого, – мають сповнену трагізму історію свого розвитку. До таких мов, глибоко закорінених у традицію, але не повною мірою реалізованих у своїх можливостях, належить і українська мова.

Мова – явище безмежне, явище космічне, тож не варто шукати нульового етапу зародження мови.

Мова нас оточує, наче силове магнітне поле, яке ми можемо ідентифікувати, але до якого ми не можемо доторкнутися; і тільки

тоді, коли ми здатні індукувати мову, – ми стаємо Homo sapiens, «тільки тоді мова перетворює нас на людей».

Українська мова доби незалежності – це людинотворча мова. Це той абсолют, який через свою екзистенційність може підносити людину на якісно новий рівень світосприйняття. Ми маємо усвідомити, що провідною функцією мови в новий час має стати людинотворча функція, саме тоді мова може здійснити свою історичну місію, стати засобом пізнання світу і людини у світі. Мова і свідомість мають становити єдину енергетичну монаду. Мова – це атрибут свідомості, а свідомість потребує однієї, «рідної» мови. Отже, українська мова має стати складовою мовомислення українського народу.

Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лозинський А. Дещо про державну мову в Україні / А. Лозинський // Україна. – 2008. – № 11. – С. 46.
2. Степанишин Б. Генетичний код нації, або Мова про мову // Вітчизна. – 2002. – № 5-6. – С. 123-130.
3. Усик Н. Рідна мова – найбільший скарб нації // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 8. – С. 61-64.

А. М. Трембіцький,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
(м. Хмельницький)

МОВА – ЦЕ ДУША КОЖНОГО НАРОДУ...

«Найбільше й найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духа, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування», – так писав Митрополит Іларіон (в миру Іван Огієнко; *02(14).01.1882 – †29.03.1972) [1, с. 2].

Мова визначає не лише національний характер людини, але й є своєрідним генетично кодом зв'язку поколінь. Стародавній Волховник застерігає: «Не цурайся Роду свого, його Звичаю та Мови; бо рідна Мова і Звичай зберігають енергію нації». Українська мова, – це найкоштовніше надбання українського народу, його найбільший духовний скарб, у якому народ виявляє себе творцем, передає нащадкам свій досвід і мудрість, перемоги і славу, культуру і традиції, думки і сподівання. Головний же обов'язок усіх українців, – це постійно стежити за своєю мовою, насичувати її благодатними, добрими словами, очищаючи від злих і поганих. Адже мова нашого народу, – писав український письменник, публіцист, критик Сергій Плачинда (*18.06.1928 – †08.09.2013), – це «мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів у днину побідну, і пісня серця дівочого у коханні своїм, і крик новонародженого – у тобі, Мово неосяжна, душа народу – його щирість і щедрість, радості та печалі, його труд, і кров, і сміх, і безсмертя його...». Ставлення до рідної мови має бути таким, як до рідної матері: її люблять не за якісь принади чи вигоди, а лише за те, що вона мати [2].

«Рідної мови навчаємось найсильніше за перших дитячих років» – писав Митрополит Іларіон і відзначав, що цей обов'язок лежить у руках матері і то не лише в ранньому дитинстві, але й у дальшому шляху дитини [1, с. 2]. Тому всі «свідомі українки мусять найбільше вчитися рідної мови й своє знання передавати дітям». «Мова – це душа кожного народу, а душа – це сам Бог у кожній людині», – продовжував думку Митрополита Іларіона – Митрополит Максим (в миру Максим Германюк; *30.10.1911 – †03.05.1996) у своїй

проповіді. «Творець світу дав нам українську душу, себто українську мову», – зауважував він. Нашу українську національну окремішність, що вже затратилась була серед освіченої верстви, зберегла нам саме мова українського народу. І саме завдяки їй «ми відзискали загублену нитку наших національних стремлінь. І відбудували втрачене у характері, способі думання і культурі нашого народу», – стверджує Митрополит Максим [3].

Духовні провідники українського народу вказують на великий обов'язок, на велике покликання української матері, яка разом із батьком – є великою будівничою української людини. Адже саме вона є першою, що передає первні мовного знання дитині та впливає на їх подальший зміст.

Ми відчуваємо особливу вдячність до матері за те, що від неї прийняли в подарунку оте велике добро – нашу рідну мову. Недаром вона матірньою зветься! Адже саме мати – вслухається в дитячий щебет, виловлює з нього тільки їй зрозумілий зміст і формує з того перші слова дитини. Це ж мати передає в пісні мелодійну красу українського слова, що западає в душу дитини, поширює її знання, пояснюючи все, що потрібне з довкілля, приводить дитину до Бога, навчаючи перших слів молитви. І за цей великий дар, за те, що стоїть на сторожі мови – душі кожного народу, ми дякуємо Матері, адже лише з активною і свідомою допомогою матері можемо ту душу зберегти [3].

Намагався докричатися до нашого сумління щодо дбайливого ставлення до української мови і поет-емігрант «глибокого ліризму і сатири» [4], подолянин Степан Титович Риндик своїм віршем із дуже показовою, навіть пророчною з погляду на сучасні події в Україні, під назвою – «До земляка дикого» («Логос», 1971) [5; 6, с. 84-85]:

Не вмієш ти, земляче дикий,
Ти, марнотратнику великий,
Ти, антиподе Калити,
Не вмієш ти Маєтків-статків берегти!
Свій рідний край, такий багатий,
Такий Донбас, такі Карпати,
Такі поля, такі ліси
За шмат гнилої ковбаси
Віддав єси!
Ну що за вдача?! Що за раса?!

Нема ума за папуаса!
Нема ума, нема рахунку,
А тільки жадь жаденна в шлунку
І гін до трунку.
Чи, може, ти не з козаків?
Чи, може, з чорних клобуків?
Чи з берендіївського роду?
Чи просто
З «братнього» народу,
Що заганяє кулі в карк
І над «пропавшими без вісті»
Московський сад – культури парк?
А нам речеш, що наш ти, свійський,
Що ти хохол малоросійський,
Не смерд російський!

Щорічні одноденні заклинання української влади 9 листопада в День української писемності та мови «врятуймо нашу мову калинову!» більше схожі на ритуальний календар, а не на послідовну патріотичну державотворчу, в т. ч. й мовну, політику. Не можна святкувати «день захисту», бо волелюбний український народ може святкувати лише день перемоги. Але про перемогу чи повноправне утвердження титульної мови в державі Україна, яка лише за останні десять років пройшла крізь дві революції, і яка сьогодні в кривавій війні захищається від цинічного московського агресора, ми нині говорити не можемо. В мовній війні ми давно зазнаємо поразку за поразкою: в політиці, в освіті, в культурі, в інформаційному просторі, тобто в найголовніших сферах застосування мови як націєтворчого так і об'єднуючого потенціалу. Нація без мови, як писав великий українець І. Огієнко – «порожній горіх» [7].

Відкриваючи засідання шостого круглого столу «Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізацій них процесів» (5 листопада 2015 р.), присвяченого Дню української писемності та мови, кандидат педагогічних наук, директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом Леонід Білий зазначив: «Саме молодь, яка нині набирається не лише освітнього, а й громадянського досвіду, повинна чітко розуміти значення державної мови в житті сучасного суспільства і в житті кожного з нас, українців, як головних носіїв

історичних, культурних і духовних цінностей нації. Ми вже переконалися, що держава не поспішає зміцнювати позиції державної мови, тому це нині повинно робити суспільство, кожен свідомий українець має стати мовним волонтером і допомогти рідній мові утвердитись у якнайширшому суспільному середовищі». Патріотично налаштована молодь у контексті актуальних проблем захисту мови в середовищі глобальних світових викликів, а також у контексті державної мовної політики України, впевнена, що мова підкреслює і розвиває особистість і лише рідною «українською мовою можна отримати правдиві знання про історію, культуру, духовність нашого народу». Відомий киргизький письменник Чингіз Айтматов (*12.12.1928 – †10.06.2008) сказав, що «вічність народу – в його мові». Це про нас, наш час, нашу мову, яка стане вічною тоді, коли буде живою, здоровою і незрадженою. І це маємо робитиме ми українці, що проживають в Україні. Пам'ятаймо слова В'ячеслава Чорновола (*24.12.1937 – †25.03.1999), який все життя боровся за Україну й загинув за Україну: «Україна починається з тебе» [7].

Дехто вважає мову лише засобом порозуміння між людьми. Насправді ж нація занотовує у мові всю свою історію, багатовіковий досвід, здобутки культури, духовну самобутність. Для кожного народу мова є другою природою, що оточує його, живе з ним всюди і завжди. Як великим нещастям обертається нищення природи, так і боляче б'є по народові зречення рідної мови та неповага до неї.

Усім тим сучасникам, які й досі продовжують здійснювати україноненависницьку політичну програму Петра І, більшовиків і нинішніх московських шовіністів щодо знищення українського народу як самостійної нації, усім тим, що ненавидять українську мову, мову мого народу, мову моєї країни, де народилися всі мої родичі, присвячую свій вірш «На причілку батьківської хати...» (2008) [9]:

На причілку батьківської хати,
Розпустились мальви повесні.
Тут мене учили батько й мати:
– Ти не зраджуй рідної землі!

Той, хто рідну мову зрадив,
Й ніжні квіти мальви потоптав,
Той, навіки має пам'ятати,

Він не українець, а – варнак!

І таких в Україні, сотні тисяч,
Що за шурхіт паперового рубля,
Ладні розтерзати Україну,
Догоджаючи чиновникам Кремля.

Хоча вони й родились в Україні,
Й тут вони навчались і росли,
Ви не вірте, ЛЮДИ-УКРАЇНЦІ!!!
Перевертням-яничарам із Москви!

Тих, хто батька й матір зрадив,
Й рідну мову потоптав,
Будемо ми вічно проклинати,
Й москалями будемо їх звати.

Українська мова – це одна з прадавніх слов'янських мов і є рідною для десятків мільйонів людей. Кожний народ – творець своєї рідної мови, а для українців рідна мова – це мова нашої нації, мова предків, яка зв'язує нас між собою і з попередніми поколіннями, їхнім духовним надбанням.

І хоча Закон «Про мови» (1989 р.) й проголосив українську мову державною, а Конституція України (1996 р.) юридично закріпила цей статус, проте значна частина державних діячів та спеціалістів-професіоналів різних сфер і галузей, й досі виявляє низький рівень культури мовлення, фактично ігноруючи мову народу і країни, які дали їм можливість зайняти високі посади. Вони, не бажають розуміти, що рівень знання та розвитку рідної мови є джерелом духовного розвитку народу, засобом пізнання світу. Пізнаючи українську мову, ми пізнаємо світ, навколишнє середовище в межах свого народу, його свідомості.

Обов'язок кожного українця – це знати, берегти і примножувати рідну мову. Адже народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не може розраховувати на гідне місце у суцвітті народів світу. Саме занепад рідної мови є наслідком духовного зубожіння народу. Такий великий народ як українці не може допустити цього, якщо вважає себе цивілізованою нацією. Ставлення до рідної мови є свідченням національної

свідомості, рівня культури народу та його цивілізованості. Головними завданнями кожного розвинутого суспільства, показником його самосвідомості і показником розвитку культури є турбота про збереження природних багатств, примноження цінностей духовної культури, постійна турбота про екологію мовного середовища.

Українська мова формує наш розум і духовність, дає можливість пізнати світ очима українця, свого народу. А український фольклор, театр, пісня, втілені в словесній формі, розкривають перед українцями світ краси. У живому мовленні кожна мова виконує функцію спілкування, а в художньому творі – це засіб образного відтворення дійсності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Смиренний Іларіон. Любімо й шануймо свою українську мову! [Іван Огієнко] // Молода Україна: журнал української демократичної молоді (Нью-Йорк, Торонто). – 1961. – № 80. – квіт. – С. 1-2.
2. Мова – найкоштовніше надбання українського народу. Про використання дару мови // Голос православ'я (Київ). – 2007. – № 15. – серп. – С. 8.
3. Мова – це душа народу // Наше життя (Нью-Йорк). – 1967. – Ч. 5. – трав. – С. 1.
4. «К.» Поет глибокого ліризму і сатири / К. // Подолянин (Кам'янець-Подільський). – 1943. – № 62. – 5 серп. – С. 3-4.
5. Риндик С. Логос : зб. 3-тє вид. / Степан Риндик ; обк. роб. С. Лісовського. – Чикаго : наклад автора, 1971. – 156 с.
6. Риндик С. До земляка дикого // Степан Риндик. Логос : зб. 3-тє вид. / Степан Риндик ; обк. Роботи С. Лісовського. – Чикаго : накладом автора, 1971. – С. 84-85.
7. Слободянюк Т. Післямова до Дня мови / Тетяна Слободянюк // Подільські вісті (Хмельницький). – 2015. – № 127. – 10 листоп. – С. 4.
9. Трембіцький Анатолій. На причілку батьківської хати... З ненадрукованого. 2008 р. Родинний архів А. М. Трембіцького (Хмельницький). – Оригінал, 1 арк.

В. В. Федорчук,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Кам'янець-Подільський)

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Потреба в оновленні освіти спричинила появу і поширення великої кількості нових підходів до організації як навчальної, так і виховної роботи у вищому навчальному закладі, поширення нових методів та технологій навчання та виховання.

Проблема виховання підростаючого покоління на основі нагромадженого багатовікового досвіду минулих поколінь є сьогодні особливо актуальною та потребує сучасного осмислення. Розгортання навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти з урахуванням сучасних культурологічних підходів сприяє формуванню у студентів таких важливих громадянсько-патріотичних якостей, як національна самосвідомість, вірність традиціям свого народу, моральність, духовність та ін. Зважаючи на це, у даній публікації ми прагнули обґрунтувати актуальність громадянсько-патріотичного виховання сучасної молоді, важливість застосування в цьому процесі активних форм, методів та засобів впливу, здійснити актуалізацію досвіду роботи з громадянсько-патріотичного виховання у вищому навчальному закладі.

Оскільки громадянсько-патріотичне виховання набуває нині особливого значення, то виникає гостра потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів, що цілеспрямовано та ефективно забезпечували б процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, почуття обов'язку й відповідальності перед своєю Батьківщиною. Тому вихователь (батько, матір, педагог) повинен чітко уявляти процес формування і становлення особистості, який має декілька етапів, що накладають на дитячу свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст, як зазначає О. Сухомлиська [4].

Значущим фактором громадянсько-патріотичного виховання є навчально-виховний процес в освітніх закладах різного рівня. Його ефективність залежить від методів і форм, які використовуються

освітянами для формування громадянської самосвідомості молоді. Так, В. Кремень, вважає, що проблема організації виховного процесу у вищому навчальному закладі є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці і спонукає освітян до пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання студентської молоді. Вищі навчальні заклади за своїм статусом зобов'язані професійно не лише готувати дипломованих спеціалістів, а й виховувати гармонійно, всебічно розвинених громадян, підготовлених до соціальної діяльності у сучасному суспільстві, громадян, здатних примножувати його цінності. Вища школа у своїй діяльності має бути теоретичною парадигмою національного виховання через тріаду рис особистості «громадянин-патріот-гуманіст», оскільки кожний народ творить свою систему виховання, яка відповідає характерним рисам його етносу. Будувати виховання молоді слід на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях, обрядах, багатовіковій мудрості, духовності [2].

У зв'язку з цим, перспективною є організація та проведення спеціальної роботи з метою формування у студентів позитивної мотивації до участі у заходах патріотичного спрямування, виявлення ними патріотизму в повсякденній діяльності. Так, І. Бех, вважає, що предметна сфера патріотичних вчинків особистості має містити: реальну соціально-культурну життєву ситуацію, у якій вона формується і функціонує; різнобічне інтелектуально-почуттєве занурення в історичне минуле свого народу. У педагогічній сфері це буде виявлятися як: гуманне ставлення вихованця до своїх рідних та оточуючих людей; бережливе ставлення до навколишнього середовища; відповідальність у всіх видах предметно-перетворювальної діяльності, до якої залучається підростаюча особистість; глибокий інтерес до минулого рідного краю та країни в цілому; прагнення до опанування народних традицій, рідної мови; готовність жити у сфері високої національної культури і прагнення до її збагачення; сформованість генералізованої єдності «людина-природа-суспільство» [3, с. 11].

З огляду на це, запровадження у виховну практику вищих навчальних закладів красназавчих походів, екскурсій, організація тематичних вечорів, виставок, конференцій, акцій, суспільно-корисної, волонтерської діяльності сприяють формуванню у студентів патріотизму. Надзвичайно важливо, щоб виховні впливи на студентів були систематичними та послідовними, оскільки лише за умови

постійного залучення студентів до різноманітних патріотичних акцій, у них формуються звички патріотичної поведінки, які згодом стають для юнаків і дівчат потребою, нормою. Згодом ця система звичних вчинків, що здійснюється відповідно до вироблених переконань, стає особистісною цінністю. Відповідно до потреб сучасності, для кожної людини, за В. Сухомлинським, Батьківщина починається з чогось маленького, ніби незначного і непримітного. Це рідний куточок, який втілює в собі живий образ Вітчизни. СENS патріотичного становлення особистості полягає в тому, що цей куточок на все життя входить у душу, хвилює як перше джерело, з якого кожний почався [5, с. 167].

Важливе місце у формуванні патріотичних почуттів юнаків та дівчат належить тематичним вечорам, виховним годинам, присвяченим історичним і пам'ятним датам у житті українського народу, військовим діячам різного періоду визвольних війн, діяльності видатних письменників, учених. Особлива цінність таких форм виховання полягає в тому, що юнаки та дівчата, готуючись до них, виявляють ініціативу, творчість, самостійність у виборі теми, запрошенні гостей, оформленні приміщень, підготовці виставок, планшетів. Серед форм позааудиторної роботи, які сприяють вихованню патріотизму у студентів, в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка традиційно використовують наступні:

- **лекції, бесіди** («Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Пам'яті вдячні нащадки», «Моя рідна Україна», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, її прапор і гімн», «Наша Вітчизна – Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права і обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків», «Україно, матінко моя», «Символи України», «І синє небо, і жовте колосся», «Народні символи» тощо);

- **семінари, «круглі столи», конференції** («У пам'яті світ урятований», «Утверджувати ідеали культури миру – служити миру», «Люблю я свій народ – ціную його звичаї»);

- **уроки пам'яті** («Їх славні імена в літописі Другої світової війни», «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зветься», «Наша вулиця носить ім'я героя війни»);

- **години спілкування** («Я – громадянин і патріот держави», «Я – українець!», «Можна все на світі вибирати синові, вибрати не можна тільки Батьківщину!»);

- *екскурсії* до музеїв військових частин, установ, підприємств, зустрічі з ветеранами війни, праці та військової служби, походи місцями бойової слави, пошукову роботу, участь у роботі клубів і гуртків патріотичного спрямування; акції з метою упорядкування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни [1].

Вони формують в юнаків і дівчат ціннісне ставлення до свого народу, нації, Батьківщини, повагу до старшого покоління. У такий спосіб у студентської молоді відбувається усвідомлення особистої причетності до культурного минулого, сучасного та майбутнього свого краю, формується почуття громадянського обов'язку і відповідальності.

Зокрема, саме проектна діяльність забезпечує активну участь юнаків і дівчат у навчально-виховному процесі, створює вільний простір для їхньої особистісної ініціативи, творчості, формування громадянсько-патріотичних поглядів, переконань. Крім того, у роботі над проектами інтенсивно виявляється груповий вплив на особистість: тут діють механізми емоційного зараження, ідентифікації, відповідальності за групу, за себе, за справу, юнаки і дівчата почуваються суб'єктами соціальної дії.

Приміром, студентами педагогічного факультету КПНУ імені Івана Огієнка в рамках проекту «Україна починається з мене!» проводились благодійні, екологічні, національно-патріотичні, громадянсько-патріотичні акції. Зокрема, студенти виготовляли жовто-блакитні ляльки-мотанки, власноруч пекли солодощі, а потім влаштували ярмарку, після чого виручені гроші передали військовослужбовцям, які захищають суверенітет нашої держави у зоні АТО, на вулицях міста організували фотосесію з національною символікою, дарували людям виготовлені власноруч патріотичні браслети, листівки, тим самим підіймали дух патріотизму серед людей, збираючи водночас кошти для передачі військовослужбовцям. Важливим проявом патріотизму є праця на користь своєї держави. Незважаючи на свій молодий вік, студенти зробили маленький внесок у добробут нашого міста, що є частинкою України. Вони вирішили, що екологічне виховання має стояти поруч з патріотичним. Тому прийняли рішення прибрати дитячі майданчики. Інші прикрасили подвір'я педагогічного факультету, пофарбувавши паркан в кольори державного прапора. Студенти не лише виявляли свій патріотизм у згаданих справах, а й намагалися формувати це почуття

у підростаючого покоління, відвідуючи дитячі заклади, де маленьким українцям розповідали про нашу державу, дарували малюкам солодкі подарунки. Для ефективної презентації проектів студенти з власної ініціативи підготували до звіту залу, прикрасили її національними атрибутами, оптимістичними закличками, як то «не будь байдужим...», «поділись усмішкою...», «придбай усмішку...», «підтримай друга». Окремі студенти презентували свої вірші, пісні написані про Україну, в яких висловили свою громадянську позицію, своє ставлення до ситуації, що склалася в нашій державі сьогодні. Окремо було оформлено стенд із студентськими ідеями чому «Україна починається з мене!», в яких простежується віра в майбутнє нашої держави і незаперечна роль в цьому процесі молодого покоління. Крім цього, студенти магістратури склали сценарій проведення захисту проектів, виступивши ведучими на цьому святі патріотизму.

Характерно, що провідна ідея, яка прослідковувалась в усіх студентських проектах та творах – це любов до України, до своєї Батьківщини. І навіть у тих невеликих, на перший погляд, справах, ініційованих і здійснених студентами, кожного разу вбачалась турбота про всю країну, любов до Батьківщини, шана до держави, а не лише піклування про добробут рідного краю. Таким чином, застосування методу проектів у виховному процесі ВНЗ не тільки спонукає до розумно вмотивованої діяльності відповідно до віку та інтересів студентів, а й істотно трансформує роль педагога у керівництві нею. З носія готових знань викладач перетворюється на організатора пізнавальної діяльності своїх учнів, консультанта, радника, координатора, який переконує у власній правоті силою досвіду, мудрості, вагомого аргументу, але не наказу. Змінюється і психологічний клімат, особливості спілкування викладача і студента, оскільки педагогу доводиться переорієнтовувати свою навчально-виховну роботу і роботу студентів на різні види самостійної діяльності, на пріоритет діяльності дослідницького, пошукового, творчого характеру. Тому, важливу роль в організації даного проекту було відведено викладацькому складу факультету, який ініціював даний проект, вмотивовував, координував роботу студентів, частково консультував, радив.

Отже, розгортання навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти з використанням сучасних засобів сприяє формуванню у студентів не тільки професійних якостей, а й створює умови для становлення творчої людини із власними переконаннями, власною

громадською позицією, непохитним патріотичним почуттям. Організація виховної роботи в університеті сьогодні потребує постійного вдосконалення, пошуку і приведення в дію нових форм впливу на студентів, відпрацювання нових методик. Як показує досвід, поряд із методом проєктів варто використовувати й інші активні методи виховання, які спонукають молодь до самостійності, прояву творчості, самовдосконалення. Разом з тим, потрібно активізувати традиційні види діяльності, зберігаючи кращі досягнення минулого. Тоді очікувані результати будь-якого виховного впливу неодмінно стануть реальністю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: науково-методичний посібник / [І. Д. Бех, К. І. Чорна, К. О. Журба, В. А. Киричок, І. М. Шкільна, Г. А. Назаренко]. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 240 с.
2. Сухомлинська О. В. Програми національного виховання в умовах освітніх модернізаційних змін / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 4-8.
3. Сухомлинський В. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
4. Концепція національного виховання студентської молоді у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kpnu.edu.ua/informatsijnyj.../vyhovna-robota>.
5. Кучинська І. О. Виховання громадянськості в Україні (друга половина ХІХ–ХХ ст.) : монографія / І. О. Кучинська, – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2009. – 196 с.

Марина Шанюк,
студентка
Науковий керівник: О. Д. Королевська,
викладач
(м. Хмельницький)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В МОЄМУ ЖИТТІ

За всю свою тяжку долю український народ завжди боровся. Боровся за життя, за волю, за щастя, за справедливість та за свою незалежність. Саме такі дії нашого народу підкреслюють усю силу волі та духу українців.

Тарас Григорович Шевченко для мене є втіленням менталітету українського народу, виразником прагнень українців у світовому масштабі. По всьому світу український народ відомий своїм менталітетом. Твори Т. Г. Шевченка відомі далеко за межами нашого народу та перекладені тисячами мов.

Кожним своїм словом Т. Шевченко хотів донести наступним поколінням тяжку долю наших предків. «Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слав'янська земля. Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей...» [3, с. 120].

Найбільш яскравою рисою українського народу є сила волі та духу. Багато хто хотів завоювати наші землі, нашу волю та мову. Та українці не здавались і не втікали, а йши уперед, не відступаючи від своєї мети. На мелодію «Рече та стогне Дніпр широкий...» співалися пісні, в яких викривався несправедливий гнобительський лад, оспівувалась боротьба за свободу.

Рече та стогне люд голодний,
Собі свободу здобува,
А з ним воює цар негодний,
Всю землю кров'ю залива [2, с. 23].

Найголовніше у житті українців – це рідні для них люди, сім'я. Шевченко це також оспівував у своїх віршах.

Туман, туман долиною,
Добре жити з родиною.

А ще лучче за горою
З дружиною молодою.

Особливу увагу Тарас Шевченко у своїх віршах та творах приділяв Українським жінкам та молодим дівчатам. На їхні слабкі плечі впало чимало випробовувань. Це яскраво представлено у таких віршах як: «Сестрі», «Ярославна», «Наймичка», «Лілея» та «Катерина».

Кожен українець, який мешкає за кордоном, який за тих чи інших умов покинув Батьківщину, назавжди залишить в своєму серці любов до рідної землі.

Ми і зараз боремось за життя, за волю, за своє щастя, за право на свою думку та слово. Ми боремось за цілісність нашого народу, за мир. Кожен з нас прагне до кращого життя.

Вірші Тараса Григоровича Шевченка є актуальними й сьогодні. Відмінність лише одна – різні часи, але цінності ті ж самі. Проблема в тому, що сучасне покоління забуває про них, не бачить справжнє, а вірить в ілюзії. А якщо мета – ілюзія, хіба є можливість досягнути її? Тому ми зобов'язані відкрити очі, зняти ці рожеві окуляри та вірити у справжні цінності. Головна наша мета – залишити та передати ту щирість, гідність, силу духу, любов до рідного краю, нашу історію та традиції наступним поколінням. Т. Г. Шевченко був і є для мене прикладом у всьому. Він дає нові сили для боротьби з несправедливістю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дмитренко Г., Дмитренко Ю. Біблійні мотиви і пророцтво майбутнього у творчості Тараса Шевченка / Г. Дмитренко, Ю. Дмитренко // Дивослово. – 2004. – № 1. – С. 26-29.
2. Неділько Г. Я. Тарас Шевченко / Г. Я. Неділько. – К. : Рад. шк., 1988.
3. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1982. – 646 с.

О. А. Шушкова,
студентка
Науковий керівник: Л. І. Гула,
викладач
(м. Хмельницький)

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

*«Якщо мова не є правильна, то вона не означає того,
що має означати; коли ж вона не означає того,
що має означати, то не буде зроблене те,
що має бути зроблене; а тоді моральність і
всьяке мистецтво почнуть занепадати,
справедливість зійде на манівці –
і всі впадуть у стан безладного хаосу»
(Конфуцій)*

Мова – це величне надбання людства. Вона не лише найпотужніший засіб спілкування, знаряддя мислення, а й історія народу, необхідна умова його існування. Мова є основою зростання особистості.

Людина створила культуру, а культура – людину. Людина реалізується в культурі думки, культурі праці й культурі мови. Культура – це не тільки все те, що створено руками й розумом людини, а й вироблений віками спосіб суспільного поведіння, що виражається в народних звичаях, у ставленні один до одного, до праці, до мови.

Належна культура мовлення – це свідчення розвинутого інтелекту і високої загальної культури особистості. Одним із завдань культури мови є подолання мовних стереотипів: стереотипи мовлення – це стереотипи мислення.

Кожен, хто прагне досягти успіху, створити себе, неодмінно має володіти культурою мови, тобто навчитися дотримуватись усталених норм усної і писемної форм літературної мови, використовувати усі її виражальні засоби залежно від стилю, жанру, типу.

Як відзначають мовознавці, одним із суттєвих показників людської шляхетності є культура мовлення – поняття не тільки лінгвістичне, а й психологічне, педагогічне, естетичне та етичне.

Культура мовлення має велике національне і соціальне значення: вона забезпечує високий рівень мовного спілкування, ефективного здійснення всіх функцій мови, ушляхетнює стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства в цілому. Через культуру мовлення відбувається культивування самої мови, її вдосконалення.

Культура мовлення суспільства – це чи не найяскравіший показник стану його моральності, духовності, культури взагалі. Словесний бруд, що заповонив мовлення наших співгромадян, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина – тривожні симптоми духовного нездоров'я народу.

Шляхів до мовної досконалості безліч. Але всі вони починаються з любові до рідної мови, з бажання майстерно володіти нею, з відчуття власної відповідальності за рідну мову.

Неабияке значення має тон розмови, вміння вислухати іншого, вчасно й доречно підтримати тему. Ввічливість, уважність і чемність – основна вимога мовного етикету. Від чемного привітання, шляхетного потиску руки, невимушеної, ненав'язливої розмови вираш обопільний. Лихослів'я, лицемірність, невміння вислухати колегу, навпаки, лише нервує, псує настрій.

Треба уміти слухати себе та інших з погляду нормативності. Будьте вдячні тому, хто виправляє ваші мовленнєві помилки. Свої ж зауваження, поради та рекомендації іншим робіть тактовно, делікатно.

Експериментально доведено, що грубе слово як негативний подразник діє кілька секунд, але реакція на нього триває декілька годин і навіть днів. Як наслідок – порушення нервової та серцево-судинної діяльності людини, її хвороба, а іноді й смерть.

Тому висока культура мовлення – це не інтелігентська забаганка, а життєва необхідність для народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зубков М. Сучасне ділове мовлення / Микола Зубков. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007.
2. Плющ Н. П. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету / Н. П. Плющ // Українська мова і сучасність. – К. : НМК ВО. – 1991. – С. 90-98.
3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.

Ю. С. Яруш,
студентка
Науковий керівник: Л. І. Гула,
викладач
(м. Хмельницький)

АКТУАЛЬНІСТЬ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Тарас Григорович Шевченко за сучасних українських реалій актуальний як ніколи. За своє коротке життя, 47 років і один день, він вдосталь настраждався і не міг не жадати того, до чого прагнемо всі ми – життя і свободи, самореалізації і благополуччя, миру і поваги.

Із 47 років життя він 24 роки провів у кріпацтві, 10 – на засланні, а решту – під наглядом жандармів. Попри це, зміг проявити себе як різнобічно обдарований митець – поет, прозаїк, драматург, художник.

Він – наш пророк і провідник. Серед найвідоміших митців світу не знайдеться іншої людини, яка б вийшла із самих низів суспільства і досягнула духовних вершин. Тарас Шевченко творив в умовах жорстокого тиску і переслідувань з боку царського режиму. В той же час його творчість отримала визнання в найвищих світських колах імперії. У своїх численних творах відновлював історичну правду й справедливість українців. Філософія його життєвої позиції полягала у визволенні України й українців з імперського гніту. Тарас Шевченко оспівував лицарів національного духу, великих діячів козацької доби всупереч прагненню імперської влади швидко стерти з пам'яті народної навіть згадку про ті часи та події, про тих героїв. Його талант, даний Всевишнім, а також творча праця впродовж всього життя спричинилися до формування життєвої позиції всіх наступних поколінь борців за волю України.

Поет пов'язав свою долю з долею України, яка постала перед ним поневоленою, сплюндрованою завойовниками з усіх сторін. Він виступив зі своїм полум'яним словом на її захист від поневолювачів, закликав до боротьби, залишив своїм *«живим і ненарожденним землякам»* важливі дороговкази. Уявімо собі, що було б з нашим народом, з Україною, якби Господь не послав нам Шевченка, виразника голосу поневоленого народу.

Шевченко розкрив причину трагедії свого народу у своїй поемі «Сон», назвав головних винуватців: *«Це той перший, що розпинав // Нашу Україну, // А вторая доконала // Вдову сиротину. // Кати! Кати! Людоїди! // Наїлись обоє, // Накралися»*.

Гнівно викриває і засуджує поет всю сутність російського царизму, його загарбницьку політику. Це він, царизм, пише поет, *«неситим оком на край світу заглядає, чи нема країни, щоб загарбать»*.

Тарас Шевченко перестає бути поетом однієї доби, – він наш повсякчасний провідник. Він виступав у той час проти поневолювачів, проти ворогів нашого народу серед своїх земляків. Його гнівні слова й сьогодні спрямовані проти брутальних і підступних українофобів на нашій землі, які діють скрізь: і у Верховній Раді, і в органах самоврядування, і в багатьох партіях, прикриваючись інтересами народу. У листі до Кухаренка він пише: *«Був я торік на Україні – був у Межигірського Спаса, і на Хортиці був, і скрізь був, і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями, – бодай вони переказилися»*...

Тепер можна сміливо переконатись у тому, що твори Тараса Шевченка органічно вписуються у сучасне життя. Великий поет казав: *«Учітесь, читайте // І чужому навчайтесь, // Й свого не цурайтесь...»*.

А що може бути найбільш «своїм», найбільш близьким, як не творчий спадок немирущого Кобзаря? У даний час ми мусимо якнайчастіше звертатись до Тараса Шевченка, адже він вчив, що маючи вибір – потрібно завжди обирати свободу, яку ми зараз так відчайдушно виборюємо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тарас Шевченко актуальний як ніколи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1632637-taras_shevchenko_aktualniy_yak_nikoli_1918078.html.

2. Говда І. Тарас Шевченко і сьогодення» [Електронний ресурс] / Іван Говда. – Режим доступу: http://taras-shevchenko.in.ua/statti/taras-shevchenko_i_syogodennya.html.

3. Зарівняк І. Актуальність творів Тараса Шевченка» [Електронний ресурс] / Ірина Зарівняк. – Режим доступу: <http://zol-2.schools.lviv.ua/aktualnist-tvoriv-tarasa-shevchenka>.

Час – війна

I

Сьогодні день – війна, і час – війна...
Так страшно жити кожен день війною.
На ворога стіну, йде нас стіна,
Лишає море крові за собою.
Рік крові, рік смертей – маминих сліз.
Чи варта мрія таких жертв? Не знаю
Тіла на полі, мов трави покіс....
Коса війни життя косить безкраю...

II

А далі що? а де кінець біди?
Хто знає, хто підкаже? де спитати?
Чи воля проросте в смерті сліді?
Чи буде далі кат на убивати?
В очах жага до волі, в серці – жар.
Під гради він біжить і помирає,
Лишає пам'ять родичам, як дар.
Гіркущі сльози, як полин лишає...

III

Сонце закрите хмарами біди,
Дощі не змінють горя вже ніколи.
Ворог прийшов, здається, назавжди,
Та ми йому тут бути не дозволимо.

IV

Вже сонце не засвітить, як колись,
Вже радості не квітнути ніколи,
Бо тисячі життів знялися в вись...
Душа болить, пече пекельним болем.
Пісні звучать, як реквієм в ці дні,
Слова летять до Бога з молитвами.
Боже, прошу дай відповідь мені...
Чи довго ще прощатися з синами?

V

Сонце закрите хмарами біди,
Дощі не змиють горя вже ніколи.
Ворог прийшов, здається, назавжди,
Та ми йому тут бути не дозволимо.

VI

Залишив ноги я на полі тім,
Куди пішов за Україну битись.
Горів пекельний біл в тілі моім,
Та я не зміг катюзі підкоритись.
Як далі жити я не знаю. ні.
Та буду за життя своє хапатись.
Важкі всі від сьогодні мої дні.
Мушу без ніг на ноги я спинатись.

VII

Сини мої, борці мої святі.
Якби могла, горою б за вас стала.
Розп'ята я лежу, мов на хресті.
Душу вже Богу сотні раз віддала.
Серця нема у грудях, там вогонь,
Котрий вже відгорів... А попіл змився.
Здається не піднімуся либонь,
Бо український дух в труні закрився.
Сини мої, простіть мене за те,
Що труни з вами в землю заривають.
«Герої не вмирають», – кажете.
Кого ж тоді, мами, вдови ховають?

VIII

І малі діти бачать весь це жах,
Вони такі невинні, а все знають.
Я бачу страх в малесеньких очах,
Із них дорослість часто виринає.
Маленькі пальчики стискає олівець,
Дитя малює батькові картину
І пише пару лагідних слівцець..
Чекає батька із війн дитина.

IX

Сіяло сонце над тобою, Україно.
І соловейко в житті щебетав.
Але настала та страшна година,
Коли майдан сотні життів забрав.
Та не злякалася душа народу,
Вона піднялась і пішла у бій
Виборювати волю і свободу,
Боротися за мир, і народ свій.

X

Ми молимо Бога, Софія – щоб ви всі жили,
І зносимо руки до неба.
Хай прийде той час, коли квіти цвіли...
Не треба війни, нам не треба.
Хай наші батьки, завжди поруч живуть,
Хай тішитися мати й дружина.
Хай дні світлі з радістю в хату прийдуть,
І вільна буде Україна.

(Ольга Рибчинська)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Гула Леся Ігорівна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Дельфарт В. М. – студент технологічного відділення Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Дубініна Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук (м. Хмельницький).

Гноянюк Ганна Миколаївна – студентка Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Калинюк Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, вчитель вищої категорії Хмельницької спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 15 імені Олександра Співачука (м. Хмельницький).

Королевська Ольга Дмитрівна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Микитишин Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Української Академії друкарства (м. Львів).

Никитюк Світлана Іванівна – викладач кафедри англійської мови факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Олійник Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Петрушенко Ольга Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, проректор з науково-методичної роботи ПВНЗ «Хмельницький економічний університет» (м. Хмельницький).

Поморова Наталія Анатоліївна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Пухтяр Р. С. – студентка технологічного відділення Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Рибчинська Ольга Василівна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету, аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Хмельницький).

Романюк Михайло Михайлович – студент Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Трембійський Анатолій Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри комерційного та трудового права Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, член НТШ і НСКУ, Почесний краєзнавець України, кавалер Ордена Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III-го ступеня (м. Хмельницький).

Федорчук Вікторія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової, середньої і вищої освіти та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Шанюк Марина – студентка 2 курсу Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (м. Хмельницький).

Шушкова О. А. – студентка технологічного відділення Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського

національного торговельно-економічного університету
(м. Хмельницький).

Яруш Ю. С. – студентка технологічного відділення
Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського
національного торговельно-економічного університету
(м. Хмельницький).

Молитва за український народ, за Україну!

*Господи Боже! До Тебе звертаюсь,
Стаю на коліна і слізно прошу
Зглянься над нами! Над українським народом!
Прости гріхи наші й відверни війну!*

*Господи Боже! Врятуй Україну!
Врятуй український народ!
Спаси нас від смерті, війни і конфліктів,
І хай у свободі живе весь наш люд!*

*Господи Боже! Тебе я благаю,
Не дай убивати людей!
Батьківські серця так гірко ридають
За своїх українських дітей!*

*Господи Боже! Почуй всі молитви
Про мир і про спокій на нашій землі!
Даруй всім нам краще життя в Україні!
І хай все погане піде назавжди!*

24.01.2014

Волошкова Яна

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Збірник наукових праць

Випуск 8

З 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2017. – Вип. 8. – 84 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори. Редакція не завжди поділяє їхні погляди.

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: (0382) 71-66-15, 61-25-19
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

**Здано в набір 14 серпня 2017 р. Підписано до друку 31 серпня 2017 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.**

**"Мова - це наша національна ознака,
в мові - наша культура,
сутність нашої свідомості"
(Іван Огієнко)**

